

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Průchodnost hranice jako fenomén
ovlivňující identitu obyvatel v pohraniční oblasti
se zaměřením na Domažlicko – srovnání období
před rokem 1989 a po něm**

David Almer

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie

Studijní program Učitelství pro střední školy

**Studijní obor Učitelství základů společenských věd a geografie
pro střední školy**

Diplomová práce

**Průchodnost hranice jako fenomén
ovlivňující identitu obyvatel v pohraniční oblasti
se zaměřením na Domažlicko – srovnání období
před rokem 1989 a po něm**

David Almer

Vedoucí práce:

RNDr. Jiří Preis, Ph. D.

Katedra geografie

Fakulta pedagogická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval RNDr. Jiřímu Preisovi, Ph. D., za rady, ochotu a čas při vedení této práce. Dále bych rád poděkoval své rodině, přítelkyni a přátelům za podporu během celé doby studia.

Obsah

1 ÚVOD	7
1.1 Metodika	8
1.2 Zhodnocení literatury	9
2 HRANICE	12
2.1 Politicko-geografické hranice	12
2.2 Hranice v regionální geografii.....	14
2.3 Propustnost hranice	17
2.4 Hraniční efekt	18
2.5 Pohraničí.....	20
2.5.1 Typy vymezení.....	21
2.5.2 Vymezení pohraničí v České republice	22
2.5.3 Typologie českého pohraničí	23
3 IDENTITA	30
3.1 Regionální identita	31
3.2 Formování regionální identity	32
3.3 Dimenze regionální identity	36
3.4 Hranice a regionální identita v pohraničí.....	38
4 ZÁKLADNÍ GEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA OKRESU DOMAŽLICE	40
4.1 Vymezení oblasti	40

4.2 Příroda	41
4.3 Historie	44
4.4 Obyvatelstvo	52
4.4.1 Vývoj.....	52
4.4.2 Hustota zalidnění a dynamika obyvatelstva.....	53
4.4.3 Struktura obyvatelstva	55
4.4.4 Zaměstnanost.....	56
4.4.5 Státní občanství	56
4.5 Hospodářství	57
4.5.1 Zemědělství	57
4.5.2 Průmysl.....	58
4.5.3 Doprava	58
4.6 Hranice	59
4.6.1 Vývoj hranice	59
4.6.2 Pohraničí	61
4.6.3 Hraniční efekt v česko – bavorském pohraničí	63
5 VÝZKUMNÁ ČÁST – VLIV HRANICE NA IDENTITU	
OBYVATEL	64
5.1 Vztah k regionu	65
5.2 Česko – německá otázka	69
5.3 Změny symbolizované roky 1989	73
5.4 Hranice	75
5.5 Přeshraniční spolupráce, vstup do Evropské unie, vstup do Schengenského prostoru	78
5.6 Shrnutí	81

6 ZÁVĚR	85
7 SEZNAM LITERATURY	88
7.1 Elektronické zdroje	90
8 SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ	92
9 RESUMÉ	93

1 ÚVOD

Diplomovou práci o hranicích a Chodsku jsem si vybral proto, že tato témata mě přitahovala už od dětského věku, kdy jsem poprvé zahlédl v knihovně román Aloise Jiráska s ilustracemi Mikoláše Alše. Postupem času jsem se dozvídal informace, že kniha byla zidealizovaná. Tento fakt však neubíral tématu na atraktivitě, naopak s rostoucím zájmem o události 20. století a o pohraničí se jen posílila touha dozvědět se víc. Především hranice a pohraničí poutaly můj zájem jako území s krásnou přírodou a pohnutým osudem, který vytváří dojem ponuré romantiky. Když se pak naskytla příležitost zpracovat diplomovou práci na téma Průchodnost hranice jako fenomén ovlivňující identitu obyvatel se zaměřením na Domažlicko, uvědomil jsem si, že je to skvělá příležitost nejen pro ukojení své zvědavosti, ale i pro prohloubení znalostí o geografických tématech jako je hranice, region, vztahy mezi nimi a vztahy mezi hraničním regionem a člověkem.

Diplomová práce se zabývá vlivem hranice na identitu obyvatel v domažlickém okrese v období před rokem 1989 a především po roce 1989. Zkoumá důsledek proměny průchodnosti hranice, ke které došlo na základě celospolečenské změny v roce 1989, vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2004 a zařazení České republiky do tzv. Schengenského prostoru v roce 2007 a důsledek této proměny na identitu obyvatel v okrese Domažlice.

Práce si klade za cíl teoreticky a prakticky popsat změnu průchodnosti hranice v okrese Domažlice za výše zmíněných okolností, prozkoumat vliv změn průchodnosti hranice na identitu obyvatel sledovaného území a závěry přispět do problematiky pohraničí přehledem o současném stavu a vlivu hranice na identitu obyvatel okresu Domažlice.

1.1 Metodika

V první fázi probíhalo shromažďování odborné literatury, která byla podrobena zevrubné analýze. Zdroje bylo nutno komparovat, protože některé závěry z prací staršího data byly potvrzeny nebo vyvráceny poznatky novějších prací, změnily se podmínky zkoumaného předmětu nebo předmět sám. Takto zpracované poznatky byly podrobeny syntéze, ze které vznikla teoretická část práce.

V další fázi probíhalo shromažďování statických dat pro základní geografickou charakteristiku zkoumané oblasti. Shromážděné informace autor podrobil analýze a vytřídil, aby splňovaly podmínku co největší aktuálnosti.

Na základě zpracované teorie a získaných statistických dat autor vytvořil podklady pro kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum autor zvolil po konzultaci s vedoucím práce z důvodu hlubšího prozkoumání sledovaných jevů a osobních dispozic pro tento typ výzkumu, kdy autor mohl využít předchozí studium humanitních věd.

Kvalitativní výzkum proběhl formou polostrukturovaného rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor se skládal z jedné části, kdy byly zjišťovány statistické údaje pro identifikaci respondentů, a z pěti tematických částí, které byly vybrány na základě prostudované literatury. Autor se snažil co nejvíce užívat volných otázek, avšak ve dvou tematických celcích musel přistoupit k několika otázkám uzavřeného typu s možnostmi. K tomuto kroku bylo přistoupeno z důvodu větší srozumitelnosti pro respondenty.

Data získaná z výzkumu byla zpracována pomocí metody trsů (uspořádání výroků na základě podobnosti), metody zachycení vzorců, metody kontrastů a srovnávání, metody faktorování, metody zakotvené teorie a metody narativní rekonstrukce.

Při aplikaci teoretických poznatků autor vycházel z dedukční metody, kdy obecně platné principy aplikoval na konkrétní příklady spojené s předmětem výzkumu.

1.2 Zhodnocení literatury

Autor v diplomové práci využíval tištěné zdroje a elektronické zdroje. Pro teoretickou část týkající se hranice byla stěžejní kniha „*České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?*“ z roku 2004 od Milana Jeřábka, Jaroslava Dokoupila, Tomáše Havlíčka a kolektivu. Z knihy byly využity příspěvky jmenovaných pánů, kteří patří mezi čelní řešitele projektů spojených s pohraničím v českém prostředí. Dále byla využita kniha „*Kdo žije v pohraničí?*“ z roku 1996 od autorů Františka Zicha, Václava Houžvičky, Milana Jeřábka a Quida Kastnera. Tato kniha je již zastaralá, to jí však neubírá na významu, neboť přibližuje vnímání českého pohraničí v polovině 90. let a je v ní výborně zpracovaná tematika reliktní hranice Protektorátu Čechy a Morava. Podrobný přehled o českém pohraničí v devadesátých letech přináší studie z roku 1999 „*Geografická analýza pohraničí České republiky*“, kterou jako editor vedl Milan Jeřábek. Z této práce byl využit především příspěvek „*Teoretický vstup do problematiky*“ autora Pavla Chromého. V kapitole jsem využil i příspěvek Milana Jeřábka „*Typologie českého pohraničí na pozadí teoretických přístupů a reálné situace*“ ze sborníku „*Přeshraniční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky - II. díl*“ z roku 2005. Přehled zdrojů z kapitoly doplňují dva příspěvky Jaroslava Dokoupila, nejprve „*Teoretické přístupy k problematice pohraničí s aplikací v česko – bavorském prostoru*“, který vyšel v „*Geografii – sborníku České geografické společnosti*“ v roce 2000, a novější příspěvek „*Otevření česko – bavorské hranice jako předpoklad rozvoje regionu*“ z publikace vydané v roce 2011 „*Život v česko – bavorském pohraničí – příroda, lidé, památky.*“

Pro teoretické uchopení tématu identity autor užíval následující příspěvky. Elektronický příspěvek Ondřeje Roubala ze SOCIOwebu „*Když*

se řekne *identita...*“, dále knihu pánů Petera Bergera a Thomase Luckmanna „*Sociální konstrukce reality*“ z roku 1999. Pro zpracování tématu regionální identity autor čerpal z příspěvků Petra Balka „*Regionální identita a sociální potenciál regionu*“ ze sborníku „*Sociální potenciál průmyslových regionů a možnosti jeho zjišťování*“ z roku 2008 a „*Některé aspekty regionální identity v pohraničí*“ ze sborníku „*Přeshraniční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky - I. díl*“ z roku 2005, dále z příspěvku Pavla Chromého „*Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů*“ ze sborníku „*Geografie na cestách poznání. Sborník příspěvků k šedesátinám Ivana Bičíka*“ z roku 2003 a z příspěvku Františka Zicha „*Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí*“ z knihy „*Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*“, vydané v roce 2007.

Pro základní geografickou charakteristiku Domažlicka autor nejčastěji využíval statistických dat z internetových stránek Českého statistického úřadu, z objemné, v roce 2006 vydané knihy „*Český les – příroda, historie, život*“, kde využil příspěvky pánů Jiřího Sudy, Tomáše Jílka, M. Tesaře, J. Hostýnka a R. Tolazse. Dále byly využity „*Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011*“, příspěvek Aleny Matuškové „*Obyvatelstvo a trh práce v česko – bavorském pohraničí Plzeňského kraje*“ z výše zmíněné publikace „*Život v česko - bavorském pohraničí: příroda, lidé, památky*“ z roku 2011 a publikace Českého statistického úřadu: „*Historický lexikon obcí I. díl*“, „*Statistická ročenka Plzeňského kraje 2011*“, „*Postavení venkova v Plzeňském kraji*“. Netradičním příspěvkem je „*Analýza vývoje trhu práce v roce 2010*“ od Úřadu práce v Domažlicích.

Z elektronických zdrojů dominují internetové stránky Českého statistického úřadu, dále internetové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí, kde autor dohledával statistiky o nezaměstnanosti, oficiální internetové stránky města Domažlice, internetové stránky společného projektu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a

Univesität Passau „*Region vermitteln über Grenzen – Historisch-didaktische Bausteine für den Unterricht*“. Zpráva o vývoji železniční trati v Domažlicích byla převzata z internetových stránek Plzeňského deníku.

Dostupnost všech zdrojů byla velmi dobrá, většina publikací se nachází ve fondu Univerzitní knihovny Západočeské univerzity v Plzni. Autor se také snažil používat internetové zdroje, o jejichž relevantnosti není pochyb.

2 HRANICE

Ač se pojem hranice zdá být velmi jednoduchým, ve skutečnosti ho můžeme definovat mnoha různými způsoby. Všechny teoretické přístupy se však shodnou na tvrzení, že hranice je jakési dělítko, které rozděluje dvě složky od sebe. Dokoupil obecně vymezil pojem hranice tak, že „*je spjat s existencí živého organismu, neboť pro každý živý organismus existují více či méně zřetelné hranice jeho interakcí se sousedními živými organismy i hranice jeho vlivu na okolí,*“¹ nebo s pomocí P. Haggetta: „*hranice slouží k popsání obvodu teritorií, přičemž za teritorium se považuje oblast, nad níž jsou určitým způsobem vykonávána práva vlastnictví.*“² Podle stejného autora pak každá hranice kolem sebe vytváří „zóny tlaku“, specifické pohraniční³ oblasti. Z těchto definic vyplývá, že celou planetu pokrývá spleť hranic, která vymezují větší nebo menší celky a části, které mají vliv na své okolí.

Obecně se v geografii pod pojmem hranice rozumí linie, která od sebe odděluje dva různé celky - území (regiony, fyzicko-geografické celky, administrativní jednotky, státní útvary apod.). Tato hranice má povahu teoretickou (v případě fyzicko-geografické hranice), nebo fixní, kdy hranice je vymezena silou či právem, jako např. státní hranice. Taková hranice je výsledkem právního aktu, hovoří se pak o politických hranicích.⁴

2.1 Politicko-geografické hranice

Jako základní politicko-geografické rozdělení hranice se uvádí na hranice přírodní a umělé. Přírodní hranice, jinak označované jako fyzicko-geografické, tvoří přírodní prvky v krajině, nejčastěji vodní toky nebo reliéf

¹ Dokoupil, J. Hranice a hraniční efekt. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 47.

² Tamtéž.

³ Na základě prostudované literatury používám termíny „pohraniční“ a „přihraniční“ jako synonyma. Pozn. autora.

⁴ Dokoupil, J. Hranice a hraniční efekt. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 48.

– horské hřebeny. Taková hranice plní svůj účel a je funkční tehdy, když oba rozdělené celky ji vnímají jako bariéru.

Umělé hranice, jinak označované jako antropogenní, nerespektují přírodní prvky, ale jsou vymezeny s činností člověka nebo jeho vlastní existencí. Takové hranice pak mohou být etnické, historické, astronomické apod. Etnické hranice od sebe oddělují oblasti, které jsou rozdílné po stránce kulturní, tedy především jazykové a náboženské. S tímto typem hranic souvisí i hranice historická (reliktní), která rozděluje oblasti na základě odlišného osídlení, systému hospodaření, kulturních tradic či znaků obyvatelstva. Tyto atributy jsou zaznamenány v archivních pramenech nebo jsou viditelné v kulturní krajině. Pokud tyto hranice odpovídají politickým hranicím, v případě změny jejich politického významu se stávají nestabilní.

Hranice geometrické jsou vedeny od jednoho smluvně stanoveného bodu k druhému, kdy se nebere ohled na fyzicko-geografické, socioekonomické a jiné podmínky. Jejich specifickým případem jsou hranice astronomické, které kopírují poledníky a rovnoběžky.⁵

Politické hranice od sebe oddělují dva různé politické systémy a tvoří vnější linii prostorové působnosti určité vlády nad určitým územím. Obecně se rozlišují tři oblasti této hranice: hraniční linie, příhraniční okrajové území a hraniční zóna. Hraniční linie se definuje jako lineární linie oddělující dva státní územní celky. Příhraničním okrajovým územím se obecně rozumí oblast územně blízká hraniční linii. Tuto oblast můžeme definovat individuálně pro každé pohraničí či např. historické období. Pro ilustraci: ve středověku tvořil příhraniční okrajové území hraniční hvozd. Hraniční zóna se charakterizuje jako území, které na základě polohy poblíž hranice vykazuje rozdílná politická, společenská, ekonomická, demografická aj. kritéria než zbylá plocha hranicí vymezeného území,

⁵ Chromý, P. Teoretický vstup do problematiky. In: Geografická analýza pohraničí České republiky. Str. 19.

popř. státu. Tato zóna zasahuje hlouběji do politického teritoria a její vymezení je závislé různých faktorech prostorových a časových.⁶

Hranice se rozlišují nejen podle kvality rozhraničení, ale i podle „rozsahu“ rozhraničení na hranice liniové (fyzicko-geografické i antropogenní) a na hranice zonální (např. etnické – oddělují územní jednotky obývané příslušníky různých etnických skupin).

Z genetického hlediska se v literatuře uvádějí čtyři typy politických hranic:⁷

- Subsekventní – hranice definovaná po diferenciaci sousedních regionů (např. Belgie / Nizozemsko)
- Antecedentní - hranice definovaná před vlastní diferenciací území (např. USA / Kanada)
- Překrývající – politická opatření znamenala překrytí původních teritorií (např. saharská oblast Afriky)
- Reliktní – již neexistující hranice, avšak nadále patrná z dřívějšího období (např. hranice mezi SRN a bývalou NDR)

2.2 Hranice v regionální geografii

Regionální geografie se zabývá problematikou hranic ve vazbě na vlastnosti regionu. Hranice se v regionální geografii nazývá *diskontinuitou* a území *regionálními entitami*. Souvislostí mezi hranicí a regionem v tomto případě může být několik: zřetelně vymezená diskontinuita nemusí být linií uzavřenou, vývojová stádia diskontinuity nemusí přesně odpovídat vývojovým stádiím regionálních entit, jasně vymezený region nemusí mít stejně jasnou vyvinutou diskontinuitu nebo stejná forma diskontinuity může zahrnovat i více regionů. Vztah jasně vymezená hraniční diskontinuita – jasně definovaná regionální entita není symetrický, diskontinuitní vlastnosti mohou platit i uvnitř regionální entity.

⁶ Chromý, P. Teoretický vstup do problematiky. In: Geografická analýza pohraničí České republiky. Str. 19.

⁷ Dokoupil, J. Hranice a hraniční efekt. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 49.

Podle toho se můžeme domnívat, že regiony mohou být faktorem, který existenci diskontinuity prohlubuje nebo stabilizuje.⁸

Je třeba zmínit, jaký je charakter regionů a tedy i charakter hranice, která je omezuje. Územně vymezené regiony jsou současně podmíněny svými:

- a) Objektivními vlastnostmi,
- b) Subjektivními přístupy,
- c) Pragmatickými hledisky.

Regiony vymezené na základě objektivních vlastností jsou regiony *homogenní* (sjednocené na základě podobnosti jednotlivých prvků) nebo regiony *nodální* (sjednocené na základě procesů). Podle subjektivního přístupu hodnotíme regiony *mentální*, jinak nazývané percepční nebo sdílené regiony žití. Podle pragmatických hledisek určujeme regiony *deklarované* (např. administrativní jednotky) nebo regiony *plánovací* (problémové), které vymezujeme pro konkrétní praktický cíl.⁹

Vnímáme – li hranici (diskontinuitu) jako linii propojených hraničních bodů, pak *hraniční přechod* je bod s propustností, která se spíše vztahuje k oběma od sebe odděleným regionálním entitám, než že by byla vlastností náležící oné diskontinuitní linii. Díky tomu můžeme zhodnotit rozdílnosti v zázemí tohoto bodu směrem do obou stran hranice, tedy i do rozdílných regionálních entit. Zároveň hraniční přechod je zdrojem impulsu, změny, proměnlivosti, lokálním ohniskem difúze, takže pak vyvstává jeho důležitost pro studium hraničních efektů. Pak záleží na konkrétních jevech a jejich vlastnostech, aby se posoudilo, jedná - li se o difúzi spojenou s územím, nebo o difúzi vázanou na prostor, ale s jinou vzdálenostní dimenzí.

Charakter hraniční linie (soustavy hraničních bodů) se liší podle uzavřenosti, popřípadě propustnosti hranice. Pokud se hranice otevírá,

⁸ Dokoupil, J. Hranice a hraniční efekt. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 50.

⁹ Dokoupil, J. Hranice a hraniční efekt. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 51.

roste propustnost v hraničním přechodovém bodě i počet těchto bodů v hraniční linii. Sousedící regionální entity se ovlivňují jako celky, jinou měrou se ovlivňují jejich části blízké hranici, pak se ovlivňuje i charakter hraniční diskontinuity. Pokud se hranice uzavírá, vazby mezi regionálními entitami se redukuje do soustavy hraničních přechodů, které jediné jsou stále propustné. Takto se vytváří hraniční diskontinuita, stejně jako znaky odlišnosti sousedících regionálních entit.¹⁰

Míra a polarita přeshraničních vztahů závisí na ekonomické vyspělosti sousedících regionů. Pokud je tato vyspělost srovnatelná, pak můžeme hranici označit jako *symetrickou*. Vztahy mezi regiony se zakládají na socioekonomickém rozšíření a doplnění nabídky zboží a služeb, poznávání přírodního a kulturního potenciálu sousedního regionu, udržování dobrých sousedských vztahů, zdravé konkurence. Cílem tedy je přeshraniční spolupráce a regionální rozvoj.

Když ekonomická vyspělost srovnatelná není, hranici označujeme jako *asymetrickou*. Míra a směr vztahů mohou být srovnatelné a intenzita větší, než u vztahů symetrických, rozdílné jsou cíle přeshraničních vztahů, které se snaží využít ekonomické nerovnováhy (efekt mexické hranice). Snahu o nastolení spolupráce a přeshraničního rozvoje zde ztěžuje zmíněná ekonomická nerovnováha.

Hranice se během času vyvíjí, proto na ni lze nahlížet i jako na kategorii historickou. Tento náhled vnáší do problematiky dynamiku, která je založena na změnách funkce a typu hranice. Hranice se mění z bariérového typu na kontaktní či naopak, nebo z asymetrické na symetrickou atd.

Při studiu hranice se musí dbát na několik následujících faktů. Jako nosné aspekty se v problematice příhraničních regionů označují hraniční efekt a periferní poloha. Tedy mezi kým hranice vede a vůči komu je hranice periferií. Dále se pak situace příhraničních regionů skládá

¹⁰ Dokoupil, J. Hranice a hraniční efekt. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 51 – 52.

z polohových a místních faktorů, tedy periferie může být prostorová a socioekonomická. S tím souvisí i hierarchizace regionů a jejich polohových poměrů, kdy nelze region odvozovat od polohy v jedné hierarchii, ale až v systému hierarchií dílčích.¹¹

2.3 Propustnost hranice

Prostupnost hranice ovlivňuje kulturní, sociální a hospodářský rozvoj příhraničních regionů. Podle propustnosti se hranice dělí na tři typy: uzavřené, částečně otevřené a otevřené. Podle vlivu propustnosti hranice na příhraniční území se pak vymezují čtyři typické situace:¹²

V otevřeném příhraničním regionu se hranice vyznačuje vyšší propustností, avšak nasměrovanou jednostranně. Tento model se uplatňoval v minulosti při historickém konstituování států a jejich expanzivních snahách o rozšíření území.

Zavřený příhraniční region je charakteristický pro centralizovaný systém, který shlukuje obyvatelstvo, zásoby a moc do centrálních oblastí na úkor příhraničních oblastí. Tím se posilují rozdíly mezi centrem a periferií. Hranice je uzavřená, nepropustná, s vojenským režimem, který má tendence měnit strukturu území pro potřeby obrany země, což se často projevuje negativně – zpusťšením území. Tyto dvě formy fungování příhraničních regionů jsou označovány za extrémní, následující dvě formy, které obsahují vlivy obou extrémních funkcí, bývají označovány jako formy smíšené.

Příhraniční region jako *systém mostu* funguje mezi sousedními státy, když hranice je částečně otevřená a na několika místech existuje spojení – hraniční přechod. Přes hraniční přechod se uskutečňuje výměna zboží a osob, ale zůstává zachována identita, nezávislost a jistá izolace sousedních regionů.

¹¹ Dokoupil, J. Hranice a hraniční efekt. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 52.

Systém kontaktního území nastává v příhraničním regionu tehdy, když hranice je otevřená a mezi sousedními regiony dochází k integraci. Nad centralistickými tendencemi převažuje nové, nadnárodní uspořádání.

2.4 Hraniční efekt

Z výše uvedeného vyplývá, že hranice má vliv a dopad na své okolí, vytváří „zóny tlaku“, pohraniční oblasti. Vliv a dopad vyvolávají hraniční efekt. Hraniční efekt závisí na typu hranice, na její funkci, propustnosti a také na charakteru sousedících regionů.

Podle výše popsaných dopadů propustnosti hranice můžeme konstatovat, že v uzavřeném příhraničním regionu se projevuje *bariérový hraniční efekt*. V tomto případě se region orientuje do vnitrozemí, čímž se posiluje *periferní efekt* v pohraničí v rovině jádro – periferie. Při otevřené hranici působí *kontaktní* hraniční efekt, periferní efekt je oslabován a vznikají nové vztahy, které se orientují přes hranici.

Podle propustnosti hranice můžeme rozeznávat efekt *filtrační* při uzavřené či otevřené hranici, kdy se usměrňují procesy procházející hraničními přechody, a efekt *koncentrační* při hranici částečně otevřené, kdy procesy se shlukují do vybraných směrů. Míra vlivu závisí na výše popsané symetričnosti a asymetričnosti hranice a na kombinaci polohových a místních faktorů. Pozitiva lze najít v budování dopravní infrastruktury a v rozvoji služeb v dané oblasti, negativně se efekt projevuje zhoršeným životním prostředím podél hlavních dopravních tahů při koncentračním hraničním efektu.¹³

Dokoupil představuje i modely hraničních efektů amerického geografa O. J. Martineze:

¹² Dokoupil, J. Teoretické přístupy k problematice pohraničí s aplikací v česko – bavorském prostoru. In: Geografie: sborník ČGS. Str. 12.

¹³ Dokoupil, J. Hranice a hraniční efekt. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 53.

- Odcizení při uzavřené hranici a absentující příhraniční spolupráci
- Koexistenční při otevírání hranice a uskutečňování omezených kontaktů
- Kooperační při nastolení ekonomické a sociální komplementarity mezi sousedními regiony
- Integrační při odstranění hranice jakožto linie celního území s fiskálními důsledky¹⁴

V literatuře se zmiňují i modely hraničních efektů maďarských geografů P. Beluszkyho a M. Segera, kteří vymezují 4 páry protikladných hraničních efektů.

Efekt *areálový* se vyskytuje v situaci, kdy hranice odděluje různé funkční prostory. Jedná se o různé sociálně – politické systémy, rozdílné osídlení a hospodářské využití země. Do protikladu dávají efekt *kontinuální*, kde především pro fyzicko-geografické objekty hranice nepůsobí jako dělící linie.

V pohraničních regionech, které se vyznačují jednostrannou uzavřeností, vzdáleností od centrálních míst, obtížnou dosažitelností a často nedokonalou infrastrukturou, je typický *periferní* efekt. Pokud přes hranice proudí toky osob a zboží, které mají svůj vznik a cíl v centrálních oblastech, pohraniční regiony z těchto aktivit netěží, naopak jsou zatíženy např. enormní dopravní zátěží, pak se tento efekt nazývá efekt *přeskoku*.

Efekt potenciální difference se objevuje v situaci, kdy nastává příležitost po obou stranách hranice - sousedící regiony jsou rozdílné, ale přes hranici se uskutečňuje interakce, kontakty, osobní doprava, doprava zboží. S rozvojem přeshraniční spolupráce souvisí i efekt difúze, kdy

¹⁴ Dokoupil, J. Hranice a hraniční efekt. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 53.

dochází k prolínání sousedních kultur, k rozvoji pod vlivem sousedního regionu.

Efekt politicko-historický pracuje se stabilitou hranice, jejím posunem v rámci mocenských snah a s tím souvisejícími problémy pohraničních regionů a národnostních otázek.¹⁵

2.5 Pohraničí

Ačkoli je pohraničí nebo příhraničí velmi frekventovaný pojem, jeho vymezení není snadné. Na rozdíl od jiných geografických pojmů, které můžeme přesně vymežit, v tomto případě to nelze, protože neexistuje žádné přesné ohraničení dané oblasti. Pro tento pojem existuje rozdílné chápání, význam se liší podle jeho užití, etnologové, ekonomové, geografové atd. vnímají pohraničí jinak, než např. historikové.

V geografické literatuře se lze setkat se širokou škálou definic pohraničí. Havlíček¹⁶ uvádí definic několik. Cituje například Hansena, který definuje pohraničí jako: „území, které je v bezprostředním sousedství mezinárodních hranic, jehož ekonomické a sociální struktury jsou přímo určovány blízkostí k hranici“. Této definici se vytýká absence vztahu místních aktérů k danému území, které ovlivňují a jsou jím ovlivňovány. Podle Leimgrubera je pohraničí mezinárodním prostorem, kde se střetávají centripetální síly politické moci státu a centrifugální síly ekonomického vlivu v pohraničí. Další představený názor Lezziho definuje pohraničí jako region rozdělený hranicí, přičemž takto se na něj nahlíží z národního a administrativního pohledu, zatímco z mezinárodního pohledu se pohraničí jeví jako zóna, která je po obou stranách prostupována. Jako poslední je představen názor, že jako pohraničí se dá označit zóna, ve které můžeme pozorovat vliv hranice a díky tomu i sousední země.

¹⁵ Dokoupil, J. Teoretické přístupy k problematice pohraničí s aplikací v česko – bavorském prostoru. In: Geografie: Sborník ČGS. Str. 13 – 14.

¹⁶ Havlíček, T. Teorie vymezení pohraničí. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 60-61.

Asi nejkomplexnější charakteristiku podává Q. Kastner, který pohraničí charakterizuje jako: „periferní území s nižší frekvencí kontaktů s centrem země, státu. Ve vztahu k sousednímu zahraničí frekvence kontaktů závisí na utváření vzájemného mezistátního poměru (v době míru a mezistátní spolupráce kontakty pohraniční oblasti se sousední zemí, především s jejím pohraničím, jsou značně vysoké). Pohraniční oblasti jsou místy stýkání různých etnik, jazyků a kultur.“¹⁷

2.5.1 Typy vymezení

Stejně jako definic existuje v literatuře i široká škála typů vymezení pohraničí. V českém prostředí se nejčastěji používá vymezení administrativní, kdy se jedná o vymezené územní celky (v českém prostředí většinou okresy), které přímo sousedí se státní hranicí. Jako klad tohoto vymezení se uvádí dostupnost dat a jeho široké užití, záporům může být jeho hrubost a zavádějící smysl. Na podobném principu je založen geometrický (distanční) typ vymezení, ve kterém se jako administrativní složka užívá např. území obcí nebo katastrů. Pomocí těchto jednotek se pak definuje pohraničí jako území, kde platí nějaká omezení (zákaz dovozu zboží) nebo uvolnění (volnější pohyb pracovních sil).

Pohraničí podle tzv. reliktní hranice se vymezuje na základě společných vývojových znaků, historických podmínek a souvislostí. Administrativně toto vymezení již neexistuje, ale na území nadále fungují efekty z minulosti. V českém prostředí se jako příklad takového vymezení uvádí hranice Protektorátu Čechy a Morava. S minulostí se poutá i vymezení kulturní (etnické). Jedná se o území, které bylo kulturně nebo etnicky homogenní, ale vytyčení politické hranice jej rozdělilo. Důsledky jsou však patrné do současnosti, vazby přes hranice přetrvávají a pohraničí je stále definováno směrem přes hranici.

¹⁷ Zich, F., Houžvička, V. a kol. Kdo žije v pohraničí. Str. 26.

Politické a ekonomické vymezení spolu často souvisí. Nejlépe toto vymezení ilustruje příklad, kdy EU dala jako podmínku pro čerpání dotací z fondů pro rozvoj pohraničí území s více než 1 milionem obyvatel. Poslední typ vymezení, fyzicko-geografický, se zakládá na vymezení pomocí složek přírodní sféry. Ovšem z praktického hlediska je označováno za pochybné.¹⁸

Havlíček při vymezení pohraničí ještě zmiňuje dva faktory. Jako první uvádí tzv. subjektivní identifikaci, kdy sami obyvatelé sledovaného území jej označují za pohraniční. Přínos tohoto přístupu vymezení „zdola“ spočívá v reflexi vymezení „shora“. Další faktor je vlastní identita pohraničí, která závisí na hranici, jejích efektech a vztahu periférie – jádro.¹⁹

2.5.2 Vymezení pohraničí v České republice

V prostudované literatuře se objevují různé typy vymezení pohraničí v rámci České republiky. Nejčastěji používaným typem je vymezení administrativní²⁰, právě z výše popsaných důvodů praktičnosti. Další prostudované vymezení je podle reliktní hranice Protektorátu Čechy a Morava. V tomto případě se rozlišuje pohraničí vnější a vnitřní. Vnější pohraničím se rozumí území, které bylo připojeno k Německu v rámci tzv. Mnichovské dohody. Vnitřní pohraničí označovalo úzký pás území tehdejšího Protektorátu, které sousedilo s pohraničím vnějším.²¹

Havlíček používá k vymezení pohraničního území metodu distančně – kartografickou na základě administrativního ohrazení obcí, silniční sítě vedoucí od hraničních přechodů do vnitrozemí a dosahu působení difúzního hraničního efektu. Za pomocí těchto kritérií pak vymezuje pohraničí jako oblast, která splňuje následující podmínky:

¹⁸ Havlíček, T. Teorie vymezení pohraničí. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 62 – 63.

¹⁹ Havlíček, T. Teorie vymezení pohraničí. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 64.

- a) Obce ležící do 5 km od státní hranice
- b) Obce ležící podél komunikací 2. a 3. třídy vedoucích od hraničního přechodu nebo ze silnice evropského významu či silnice 1. třídy, které vedou od hraničních přechodů, a to do vzdálenosti 15 km.
- c) Obce ležící podél komunikací 1. Třídy vedoucích od hraničního přechodu nebo ze silnice evropského významu, která vede od hraničního přechodu, a to do vzdálenosti 30 km
- d) Obce ležící podél komunikací evropského významu vedoucích od hraničního přechodu do vzdálenosti 50 km.
- e) Všechna dřívější okresní města (do roku 1960) těch okresů, které sousedily přímo se státní hranicí, která by jinak nebyla zohledněna předchozími kritérii vymezení.²²

Následující znaky pro vymezení pohraničí používá Chromý:²³

- Periferní poloha ve vztahu k centru
- Specifické, přírodní a klimatické podmínky (převaha vyšších nadmořských výšek)
- Sociokulturní diskontinuita způsobená historickým vývojem (odsun německých obyvatel, následné dosidlování)

2.5.3 Typologie českého pohraničí

České pohraničí lze rozdělit podle mnoha různých hledisek, podle kterých se dělí i regiony. Tato hlediska jsou historicko-geografická, kulturně-geografická, ekonomicko-geografická, sociálně-geografická, dopravně-geografická, sídelní a správní, ekologická, podle zhodnocení regionálního potenciálu, regionální rozvojové dynamiky, hlediska percepční až komplexně-geografická.²⁴

²⁰ Např. Jeřábek, M. a kol. Geografická analýza pohraničí České republiky. Praha, Ústí n. Labem, 1999.

²¹ Zich, F. a kol. Kdo žije v pohraničí. Str. 27 – 29.

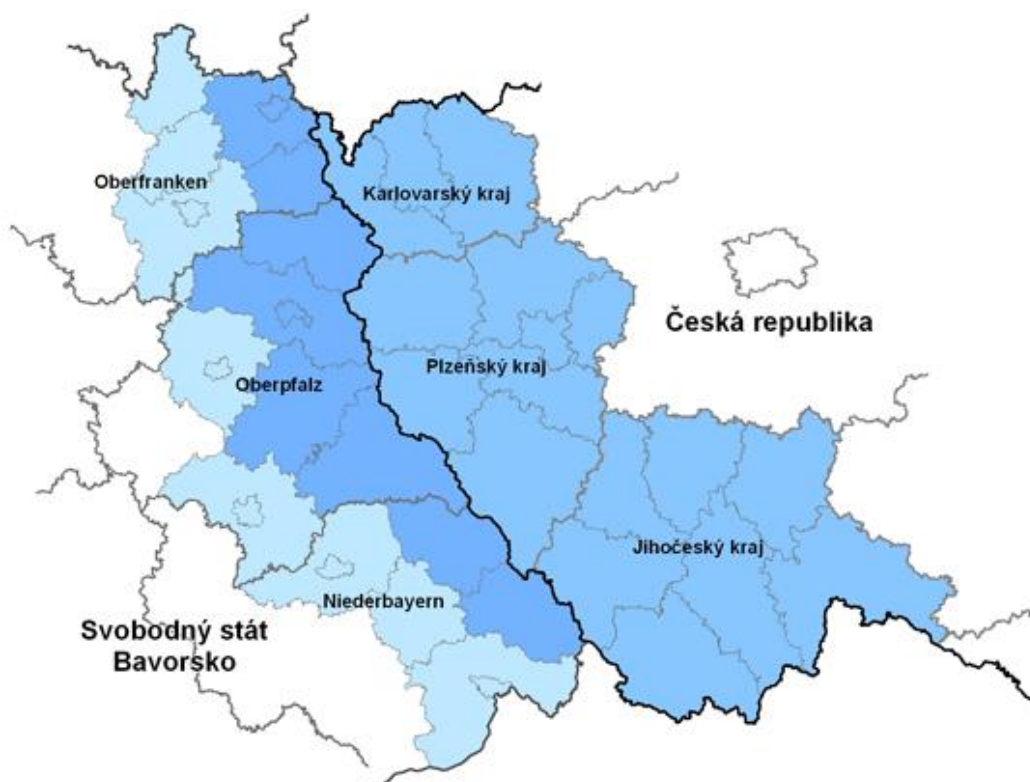
²² Havlíček, T. Teorie vymezení pohraničí. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 64.

²³ Chromý, P. Teoretický vstup do problematiky. In: Geografická analýza pohraničí České republiky. Str. 22.

²⁴ Dokoupil, J. Typologie českého pohraničí. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování. Str. 137.

Pro začátek musíme podotknout, že jako základní vymezení pohraničí České republiky používáme administrativní typ vymezení, tedy podle okresů, které se dotýkají státní hranice.

Něžzákladnější typologie českého pohraničí se vytváří podle sousedních států České republiky. Z tohoto hlediska dělíme české pohraničí na česko – rakouské, česko – slovenské, česko – polské a česko – německé. Česko – německé pohraničí pak dále můžeme rozdělit na česko – bavorské a česko – saské pohraničí. Důvod pro toto podrobnější rozdělení hledejme v nedávné historii, kdy tzv. „železná opona“ tvořila hranici mezi SRN a tehdejší NDR. Toto základní rozdělení pak můžeme ještě upřesňovat podle vnitřního členění sousedních zemí. Pro účely této práce postačí, když podrobněji rozdělíme česko – bavorský úsek česko – německé hranice, který se skládá z úseků česko – hornofranského, česko – hornofalckého a česko – dolnobavorského.

Obr. 1: Česko - bavorská část pohraničí

Zdroj: Cíl 3 – Přeshraniční spolupráce ČR - Bavorsko

Stejně tak můžeme rozdělit české pohraničí podle vnitřního uspořádání krajů České republiky. Pak získáme pohraničí plzeňské, karlovarské, ústecké, liberecké, královéhradecké, pardubické, olomoucké, moravskoslezské, zlínské, jihomoravské a jihočeské. Po vstupu České republiky do Evropské unie byly vytvořeny ještě tzv. regiony soudružnosti (NUTS II). Podle tohoto uspořádání se dělí pohraničí na jihozápadní, severozápadní, severovýchodní, středomoravské, které je rozděleno na dva úseky obepínající pohraničí ostravské, a jihovýchodní.²⁵

Obr. 2 Krajské uspořádání NUTS v ČR

Zdroj: Business Info – Oficiální portál pro podnikání a export

Z historického hlediska se v literatuře vyskytuje dělení podle dynamiky vývoje obyvatelstva. Pohraničí se sleduje ve dvou obdobích, pro které se shodně vyskytuje devět typů vymezení:²⁶

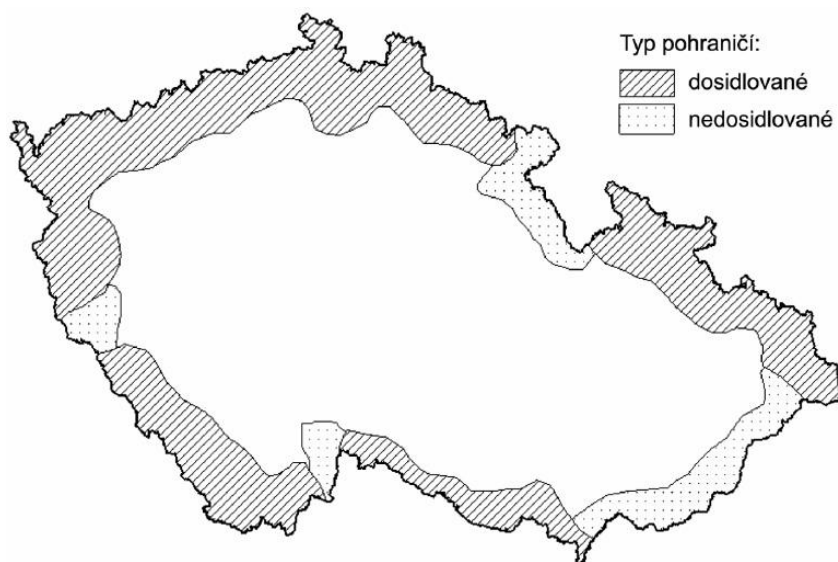
Období 1869 – 1910: a) Pohraniční Šumava, Domažlicko, b) Krušnohorský, c) Šluknovsko a Frýdlantsko, d) Sudety a Broumovsko, e) Jesenicko a Osoblažsko, f) Ostravsko a Opavsko, f) Beskydy a Karpaty g) Jihomoravské sníženiny, h) jižní vysočina

²⁵ Dokoupil, J. Typologie českého pohraničí. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 138.

²⁶ Jeřábek, M. Typologie českého pohraničí na pozadí teoretických přístupů a reálné situace. In: Přehrániční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky II. díl. Str. 16 – 17.

Období 1910 – 1960: a) Pohraniční Šumava, b) Domažlicko, c) Chebsko, Český les, Slavkovský les, d) Krušnohorsko, e) Šluknovsko, Frýdlantsko, Broumovsko, Sudety, f) Ostravsko a Opavsko, f) Beskydy a Karpaty g) Jihomoravské sníženiny, h) jižní vysočina

Pod vlivem historických událostí souvisejících s 2. světovou válkou a následného vývoje v tehdejší Československu můžeme české pohraničí rozdělit na dosidlované a nedosidlované. Dosidlované pohraničí se od zbytku území Česka a nedosidlovaných oblastí pohraničí liší demografických, ekonomických, politických, sociálních i kulturních ukazatelů. Odsunem německého obyvatelstva se přerušily dlouhodobé tradice, které vystřídal postupně se rodící tradice nové. Tento fakt může být příslibem z hlediska rozvoje, protože dosídlené obyvatelstvo není zatíženo historickými tradicemi a lépe přijímá nové podněty. Dosídlené oblasti se označují jako heterogenní, což se projevilo rozmanitým národnostním složením, jazykem a tradicemi, které si nové obyvatelstvo přineslo.²⁷

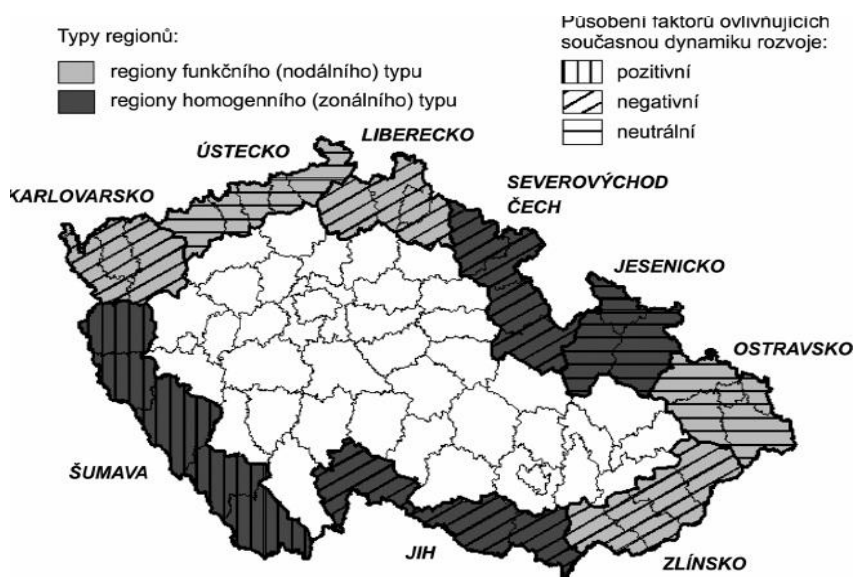

Obr. 3. Pohraničí podle dosídlení

Zdroj: Jeřábek, M. Typologie českého pohraničí na pozadí teoretických přístupů a reálné situace. In: Přehrániční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky II. díl. Str. 25.

²⁷ Dokoupil, J. Typologie českého pohraničí. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 142.

Komplexně-geografická typologie českého pohraničí je založena na existenci silných regionálních středisek včetně vyšší intenzity osídlení, industrializace a urbanizace. Na tomto základě se vymezuje pět regionů funkčního typu: Karlovarsko, Liberecko, Ústecko, Ostravsko a Zlínsko. Tyto regiony tvoří vztahově uzavřené jednotky, v případě Karlovarska a Liberecka odpovídající krajům, v ostatních případech jsou rozdíly oproti krajům málo významné. Zbytek se označuje jako regiony homogenního typu, které mají charakter periferní zóny se spádem k vnějším – vnitrozemským centrům. Jedná se o regiony Šumava, Jih, Jesenicko a severovýchod Čech.²⁸

Obr. 4. Komplexně-geografická typologie pohraničí

Zdroj: Jeřábek, M. Typologie českého pohraničí na pozadí teoretických přístupů a reálné situace. In: Přehranční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky II. díl. Str. 25.

Pohraničí můžeme dělit také na základě hraničního efektu za přihlédnutí ke všem vlivům, které určují míru vlivu hraničního efektu. V tomto případě můžeme provést typologii českého pohraničí před rokem 1989. Hranice s Rakouskem a Spolkovou republikou Německou byly téměř uzavřené a přilehlé pohraniční oblasti byly bariérového typu. Hranice s Německou demokratickou republikou a Polskem byly částečně

²⁸ Dokoupil, J. Typologie českého pohraničí. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 145.

otevřené, přilehlé pohraničí můžeme označit jako typ kontaktní. Hranice se Slovenskem v té době fakticky neexistovaly.²⁹

Pro vymezení podobné typologie pohraničí po roce 1989 se lépe hodí dříve představené modely Martineze. Podle něho před rokem 1989 můžeme hovořit o odcizeném pohraničí podle česko – bavorské a česko – rakouské hranice, koexistenčním pohraničí při hranici česko – saské (NDR) a česko polské a integračním pohraničí se Slovenskem. Po roce 1989 se česko – bavorské, česko – saské a česko – polské pohraničí změnilo v kooperační, česko – rakouské v koexistenční a pohraničí se Slovenskem zůstalo integrační.³⁰ V současné době, kdy Česká republika je členem Evropské unie a Schengenského prostoru, můžeme všechny typy pohraničí označit za integrační.

Pohraničí můžeme také rozdělit podle tzv. euroregionů. Dokoupil charakterizuje euroregion jako: „přihraniční společenství, zahrnující na obou stranách hranice obce, regiony, instituce a další, které má za cíl napomáhat přeshraniční komunikaci, přeshraniční spolupráci i přeshraničnímu rozvoji.“³¹ Cílem euroregionů je snaha o překonání problémů plynoucích z polohy obcí a regionů při státní hranici, tedy snaha o využití pozitivních dopadů pohraniční polohy a co největší neutralizaci negativních dopadů. V současné době existuje na území českého pohraničí třináct euroregionů. Pro účely této práce je třeba se zmínit o Euroregionu Šumava. Vznikl v roce 1993 a zahrnuje území okresů při česko – bavorské hranici a česko – rakouské hranici. Přeshraniční celek tvoří s bavorským Euregio Bayerischer Wald – Unterer Inn a s hornorakouským Regionalmanagement Mühlviertel. Náplní činností euroregionu je zkvalitnění a koordinace přeshraniční spolupráce, reprezentace euroregionu, výměna informací, správa Dispozičního fondu Programu přeshraniční spolupráce Cíl 3 – Česká republika - Svobodný

²⁹ Dokoupil, J. Typologie českého pohraničí. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 146.

³⁰ Dokoupil, J. Typologie českého pohraničí. In: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Str. 146.

³¹ Dokoupil, J. Otevření česko – bavorské hranice jako předpoklad rozvoje regionu. In: Život v česko – bavorském pohraničí – příroda, lidé, památky. Str. 5.

stát Bavorsko v regionu Šumava a účast na tvorbě strategií rozvoje a programů EU.³² V současné době je Euroregion Šumava zapojen do přípravy velkého evropského regionu Euroregion Dunaj – Vltava. Cílem je opět propojit aktivity různých přeshraničních institucí a získat další finanční prostředky na rozvoj z fondů Evropské unie.³³

Obr. 5. Euroregiony v ČR 1

Zdroj: ČR a euroregiony

³² Euroregion Šumava: Co je euroregion [online]. Cit. 17. 4. 2012. Dostupné z: <http://www.euregio.cz/euregio/index.php?page=30&lang=cz&sm=1>

³³ Dokoupil, J. Dokoupil, J. Otevření česko – bavorské hranice jako předpoklad rozvoje regionu. In: Život v česko – bavorském pohraničí – příroda, lidé, památky. Str. 6.

3 IDENTITA

Identita obecně je způsob, jakým si člověk nebo skupina lidí uvědomuje svoji vlastní existenci a jak vymezuje sám sebe ve vztahu k okolí. Jedná se tedy o výsledek vztahu mezi jedincem a společností. Vytváří se během socializace jedince, kdy si jedinec uvědomuje sebe sama a orientuje se ve sféře sociálních vztahů. Má dynamickou povahu, protože během života je udržována, obměňována a přebudována sociálními vztahy.³⁴ Podle jiné definice se identita vymezuje jako „osvojování si určitých sociálních rolí nutných pro život ve společnosti“ nebo jako „proces konstrukce významu na základě volby kulturní vlastnosti, nebo souboru kulturních vlastností, které dostávají přednost před jinými zdroji významu“.³⁵

Identita člověka vzniká *internalizací* široké škály věcí, vlastností, objektů, situací, prostředí atd. Proces internalizace znamená oceňování a přijímání těchto subjektů za vlastní a odehrává se ve složitém prostředí sociálních a kulturních podmínek. Identita se tedy vytváří na základě každodenního života, zkušeností, ekonomického významu, znalostí, kolektivní paměti, vědeckého poznání, institucionální vybavenosti společnosti, biologie, přírodního prostředí, kultury, náboženství atd. Tento proces internalizace probíhá vědomě, na emočních, zkušenostních a kognitivních podnětech, nebo nevědomě, kdy subjekt může získat význam dodatečně, např. v případě ohrožení nebo ztráty.³⁶

Jak již autor naznačil, identita se neustále vytváří, její složky trvají různou dobu. Některé mají stejný význam po celou dobu života jedince, některé jsou pouze dočasné. V současné době, která se označuje jako „postmoderní“, panuje přesvědčení, že složky identity slouží jako tzv. přestupní stanice. Identity jsou vnímány jako nestálé, proměnlivé, pomíjivé či dokonce nahodilé. Souvisí to se životem soudobé společnosti,

³⁴ Berger, Luckmann. Sociální konstrukce reality. Str. 171.

³⁵ Zich, F. Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí. In: Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Str. 49.

kteřá je založená na rostoucí spotřebě a konzumu pod vlivem globálních tržních mechanismů. Spotřebou určitých výrobků se člověk stává součástí určitého stylu, módy apod. Na tuto situaci však není pohlíženo příliš pozitivně. Přiznává se, že tato neustálá změna může sloužit jako impuls k rozvoji dalších identifikačních vazeb a cílů, ovšem nikoli k dlouhodobější stálosti struktury osobnosti. Jejich nestálost, proměnlivost způsobuje, že mají epizodní charakter, mohou se dostávat do konfliktů a tím způsobují destabilizaci osobnosti.³⁷

Z hlediska sociálních konstruktivistů mají ovšem různé typy identit platnost pouze v tom systému, ve kterém jsou vytvořeny. V jiných systémech jsou nesrozumitelné a neplatné.³⁸

3.1 Regionální identita

Jak je popsáno výše, identita člověka se skládá z mnoha různých složek delšího nebo kratšího trvání. Jednou ze složek této identity je i identita regionální. O. Roubal ji charakterizuje jako vztah k různě vymezeným územím, jejichž prostor zaplňují sociální obsahy mezilidských vztahů, zážitků a vzpomínek. Dále souvisí se socio-kulturním systémem místa a lidmi, kteří v tomto prostoru žijí. Obraz tohoto prostoru ovlivňuje lidské společenství stejně tak, jako prostředí ovlivňuje způsob života, zvyky, tradice a kulturu obecně.³⁹ Jednoduše řečeno, lidé žijí v nějakém prostoru, který ovlivňují stejně tak, jako ten prostor ovlivňuje je samotné.

Regionální identita nepatří vždy mezi základní složky lidské identity, protože člověk často mění svoje regionální ztotožnění během života, někdy i několikrát. Stejně tak si ji nemusí ani uvědomovat. Avšak pro

³⁶ Zich, F. Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí. In: Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Str. 50.

³⁷ Roubal, O. Když se řekne identita... Regionální identita (III. část) [online]. Cit. 12. 4. 2012. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115>

³⁸ Berger, Luckmann. Sociální konstrukce reality. Str. 172.

³⁹ Roubal, O. Když se řekne identita... Regionální identita (III. část) [online]. Cit. 12. 4. 2012. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115>

někoho může být významnou složkou identity i v případě, že v daném prostředí již nežije.⁴⁰

3.2 Formování regionální identity

Než popíše principy vytváření regionální identity, je třeba pozastavit se u pojmů místo a region. Tyto pojmy se odlišují podle vztahu k jednotlivci. Místo se považuje za individuální kategorii, zatímco region za kategorii kolektivní. Místo zastupuje zkušenosti a historii jednotlivce v každodenním životě, region zastupuje institucionální zkušenosti a historii regionu. Další rozdíl spočívá v tom, že smrtí člověka místo v prostoru zaniká, avšak region trvá dál jako historický proces uvnitř společnosti a obsahuje specifický rozměr prostorové struktury společnosti. Dále se region užívá v geografii jako nástroj pro klasifikaci a organizaci geografických organizací, např. pro administrativní účely.⁴¹

Region taktéž splňuje funkci společenského a kulturního celku. Role regionů se proměňovala od malých komunit až po národ. Za pomocí psychologických pojmů jako charakter nebo mentalita můžeme hovořit o regionálních stereotypch, které ovlivňují chování obyvatel. Porovnáním těchto znaků dostáváme kulturní vzorce. Díky socializačním procesům se pak vytváří myšlenka „našeho regionu“, která v sobě sdružuje charakteristiky jako znalost kultury, historie, tradic a jazyka, které slouží pro udržení již začleněných skupin. Tyto znaky regionů se během vývoje různě mění, v každém okamžiku region tvoří specifické tradice, historie a dělba práce ve společnosti.⁴² Na tomto základě se prostoru v různých hierarchických stupních přisuzuje jakýsi smysl nebo vědomí, které má roli při rozvoji menších územních celků, přes kulturní oblasti až k vytvoření národní nebo státní identity.

⁴⁰ Zich, F. Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí. In: Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Str. 50.

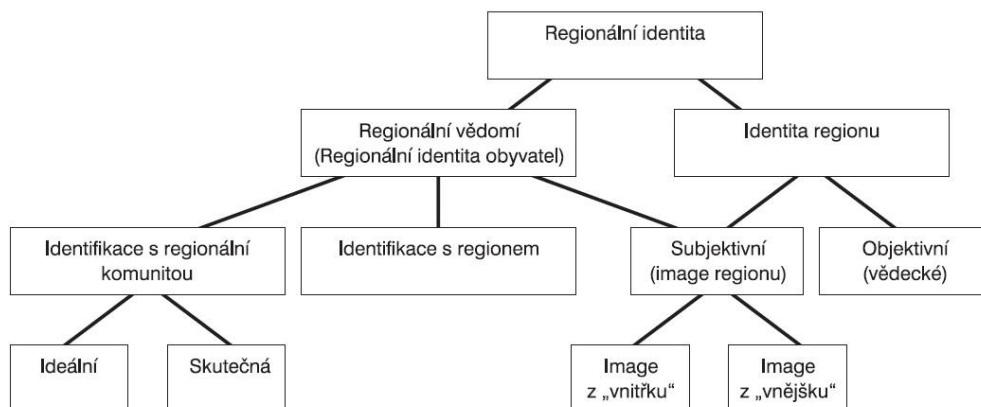
⁴¹ Chromý, P. Formování regionální identity. Str. 165 – 166.

⁴² Chromý, P. Formování regionální identity. Str. 166 – 167.

Jak z výše uvedeného vyplývá, regionální identita může být buď individuální, nebo kolektivní, regionální. Chromý jmenuje podle Breakwella čtyři způsoby, kterými lidé využívají místa k vytvoření vlastní (individuální) identity:

- 1) Princip odlišení nás samých od ostatních (my vs. oni) na základě místa, kde žijeme.
- 2) S tím souvisí i vědomí kontinuity vlastního života, který prožíváme dlouhou dobu na stejném místě nebo jsme se přistěhovali z místa podobného.
- 3) Princip sebeúcty, kdy máme pocit pýchy na místo, kde žijeme.
- 4) Principem sebeúčinnosti se nazývá stav, kdy místo svými kvalitami usnadňuje náš život.

Kolektivní (regionální) identita neboli identita regionů se skládá ze subjektivní identity, kterou tvoří představy obyvatel žijící stranou regionu, a objektivní, která se skládá z klasifikací vytvořených na vědeckém základě (dělba práce, fyzicko-geografické podmínky apod.). Složky regionální identity přibližuje přiložené schéma.

Obr. 6. Dimenze regionální identity

Zdroj: Chromý, P. Formování regionální identity. Str. 168.

Chromý taktéž na základě prací finského geografa A. Paasiho představuje budování regionální identity s vývojem regionů. Vývoj regionu se nazývá institucionalizací a znamená proces, kdy se prostorová jednotka stane částí prostorové struktury společnosti, ve které je jasně viditelná a identifikovatelná v různých sférách sociální praxe a společenského povědomí. Součástí tohoto procesu je i iniciativa

jednotlivců, image regionu (vnitřní i vnější), název a symboly regionu, vzdělávací systém, regionální literatura, média apod. Územní identita je nezaměnitelnost, jednota a shoda, harmonie v chování obyvatel území v daném čase.⁴³

Pro insitucionalizaci se rozeznávají čtyři stádia, která platí v různých hierarchických systémech a která se v jednotlivých regionech můžou lišit nebo probíhat současně.

1. Nabývání prostorového tvaru
2. Vytváření symbolického tvaru
3. Rozvoj institucí
4. Zakotvení regionu v regionálním systému a regionálním povědomí společnosti.

Během tohoto procesu se buduje i regionální identita, jednotlivá stádia se podílí různou měrou a způsobem. Podstatou identity je (především v prvním stádiu) její svázanost s ohraničeným územím a zakotvenost v určitém čase.

V prvním stádiu získává region hranice nejen územní, prostorové, ale i kulturní a symbolické. Pokládá se základ regionálního vědomí, lidé užívají hranice k rozlišení mezi těmi, kteří k nim patří, a těmi, kteří k nim nepatří.

Ve druhém stádiu region získává nejdůležitější symbol – jméno. Díky němu se region dostává do širšího povědomí, je každodenně užíváno a dostává se i do odborných debat. Zároveň odkazuje na minulost regionu. Další symboly jako znaky, vlajky atd. slouží k vyjadřování příslušnosti k regionu, opět jako vymezení „našeho“ regionu vůči cizím.

Ve třetím stádiu se rozvíjejí instituce, což je velmi důležité do budoucnosti. Patří sem vzdělávací systém, média, která přinášejí zprávy z vymezeného regionu, samospráva a jiné ekonomické, kulturní instituce.

⁴³ Chromý, P. Formování regionální identity. Str. 168.

Nezastupitelnou roli při vytváření vnitřní i vnější identity má regionální literatura, která podává svědectví o životě, tradicích a zvycích nejen samotným obyvatelům regionu, ale i příslušníkům cizích regionů formou prózy, poezie, písní atd. K reprezentaci regionu slouží i organizace, které dávají najevo svou příslušnost k regionu regionálními symboly ve svých názvech. Buď za účelem odlišení sebe samých od ostatních, nebo za účelem rozvoje regionu.

Ve čtvrté fázi došlo k začlenění regionu do regionálního systému a regionálního povědomí společnosti. Například na státní úrovni se jedná o potvrzení suverenity. Administrativní potvrzení však nemusí být vyvrcholením procesu institucionalizace. To je případ především kulturních regionů, které se mohou rozprostírat na území více administrativních celků.⁴⁴

Na základě popsaného vývoje pak můžeme rozdělovat regionální identity, popřípadě regionální vědomí na několik typů:

- a) Regiony, které dosáhly suverenity a formování identity následovalo.
- b) Regiony s tradičním regionálním vědomím (identitou), které nedosáhly plné suverenity a jejichž institucionalizace nebyla završena.
- c) Regiony se „ztracenou“ identitou – dvojího typu:
 - a. Oblasti formované na základě národnostního uvědomění v 19. Století, které ztratily svoji ideovou funkci.
 - b. Oblasti po 2. světové válce vysídleného pohraničí, které ztratily původní obyvatelstvo (nositele identity)
- d) Regiony částečně nebo účelově institucionalizované, zejména mikroregionální účelová sdružení obcí, užívající tradiční povědomí, ale v jiném významu, než dříve.

Vytvořením regionu proces nekončí, dochází k jeho změnám, např. rozsahu nebo významu atd. Může nastat i zánik regionu, protože vznik

⁴⁴ Chromý, P. Formování regionální identity. Str. 169 – 172.

nového regionu znamená změnu prostorového uspořádání a rozbití stávající institucionalizace.⁴⁵

3.3 Dimenze regionální identity

Jak vyplývá z popsaného procesu formování regionální identity, můžeme stanovit dva druhy regionální identity⁴⁶:

Kolektivní – vyznačuje příslušnost k určitému území a společnosti na něm žijící, zdůrazňuje rozdílnost mezi vlastními (my) a cizími (oni) na základě území a s ním spojené historické paměti.

Subjektivní – individuální kategorie, založená na internalizaci vazeb na okolí. Oproti kolektivnímu druhu není zaměřená na minulost, ale na současnost a budoucnost. Stejně tak není stabilní, ale v čase více či méně proměnlivá.

Balek⁴⁷ uvádí možné schéma, které může posloužit jako vodítko pro zkoumání kolektivní regionální identity při analýze regionu. Regionální identitu rozděluje do 4 základních dimenzí, které se pak dále dělí podle různých podtémat:

- 1) Historická dimenze – zahrnuje minulost regionu a významné události, které ovlivnily jeho vývoj, atraktivitu a patriotismus jako emocionální stránku regionální identity obyvatel. Jedná se především o prvky kontinuity či diskontinuity vývoje místního společenství.
- 2) Sociální dimenze – sleduje sociální strukturu obyvatel podle zvolených aspektů (vzdělanostní, věková, profesní, statková atd.), charakter sociálních vztahů (příbuzenské vazby, přátelské vazby, sousedství atd.) a společenské institucionalizované vztahy (činnost státních, regionálních, obecních institucí, společenských a dalších organizací).

⁴⁵ Chromý, P. Formování regionální identity. Str. 173.

⁴⁶ Balek, P. Regionální identita a sociální potenciál regionu. In: Sociální potenciál průmyslových regionů a možnosti jeho zjišťování. Str. 94.

⁴⁷ Balek, P. Některé aspekty regionální identity v pohraničí. In: Přeshraniční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky I. díl. Str. 91.

- 3) Životní podmínky – z hlediska ekonomického (ekonomická vyspělost území, životní úroveň, pracovní příležitosti apod.), z hlediska přírodních podmínek (životní prostředí, urbanizace, estetické vlastnosti apod.) a z hlediska každodenního života, které zahrnuje následující aspekty:
- a. Služby
 - b. Kultura
 - c. Sport
 - d. Doprava
 - e. Bydlení
 - f. Skladba obyvatel
- 4) Konativní dimenze – sleduje migrační chování a společenské aktivity.

Subjektivní druh regionální identity tedy sledujeme podle typu vazby na místo. Následující rozdělení se zakládá na principu síly a obsahu vazby člověka a místa⁴⁸:

Základní identita – založená na zvyku na místo bydliště. Ustálený, nekvalifikovaný, nedostatečně zdůvodněný vztah. Člověk zná místo a jeho širší okolí, avšak znalosti o historii území a topografické znalosti jsou velmi malé. Jinak se označuje jako neuvědomované ztotožnění.

Vědomé ztotožnění – člověk již oceňuje kvalitu místa, má velmi dobré znalosti o něm, o jeho širším okolí a celém regionu, zná historii, památky atd.

Aktivní identita – lidé pociťují velmi silnou vazbu k regionu. Nejen, že mají o regionu velmi dobré znalosti, ale cítí se zodpovědní za jeho stav kulturní, ekologický, sociální i ekonomický. Velmi často se podílejí jako organizátoři a nositelé místních veřejných aktivit, popřípadě na příhraniční spolupráci. Také udržují místní zvyky a tradice. Snaží se, aby jejich region byl krásný a aby byl kulturní život na vysoké úrovni.

⁴⁸ Zich, F. Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí. In: Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Str. 58 – 59.

3.4 Hranice a regionální identita v pohraničí

Hranice jako jeden z charakteristických znaků pohraničí je i důležitým prvkem, který se podílí na vytváření regionální identity pohraničních oblastí. Regionální identita pak závisí na tom, o jaký typ pohraničí se jedná, jaké jsou historické souvislosti vlivu hranice, její prostupnost a s jakou zemí region sousedí. To vše má vliv na život obyvatel pohraničí ve srovnání s vnitrozemím. Hranice je součástí existence místních obyvatel a tedy i součástí jejich regionální identity.⁴⁹

Vliv hranice na identitu obyvatel můžeme pozorovat ze tří hledisek: Z hlediska sociálního času, kdy se sociální čas bere jako na sebe navazující sled událostí s diskontinuitními momenty, které mají dopad na další vývoj. Příhraniční společenství ovlivňuje hranice a změna jejího vlivu v průběhu časového období. V našem případě se jedná o historické události, které:

- a) Narušily kontinuitu generací
- b) Změnily prostupnost hranice – společenské změny symbolizované rokem 1989, vstup do Evropské unie v roce 2004, vstup do Schengenského prostoru v roce 2007
- c) Ovlivňují vztahy se zahraničním sousedem – tzv. Mnichovská dohoda, odsun, Benešovy dekrety, změny v roce 1989, vstup do Evropské unie, vstup do Schengenského prostoru
- d) Působí na využitelný potenciál – železná opona, změny v roce 1989, vstup do Evropské unie, vstup do Schengenského prostoru⁵⁰

Z hlediska institucionalizace přeshraničních vztahů, která se v českém pohraničí projevuje přes spolupráci především na úrovni euroregionů, obcí a místních sdružení a spolků. Zde sehrál velkou roli vstup České republiky do Evropské unie, kdy se zvýšila možnost čerpat finanční prostředky z evropských fondů.⁵¹ Z hlediska prostupnosti hranice

⁴⁹ Balek, P. Některé aspekty regionální identity v pohraničí. In: Přeshraniční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky I. díl. Str. 103.

⁵⁰ Balek, P. Některé aspekty regionální identity v pohraničí. In: Přeshraniční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky I. díl. Str. 94.

⁵¹ tamtéž

a jejího vývoje, kde pak sledujeme její změny z bariérového typu na kontaktní atd.

4 ZÁKLADNÍ GEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA OKRESU DOMAŽLICE

Následující kapitola obsahuje charakteristiku sledovaného území podle jednotlivých tematických celků.

4.1 Vymezení oblasti

Okres Domažlice se nachází v Plzeňském kraji, který tvoří i další okresy Klatovy, Plzeň – jih, Plzeň – město, Plzeň – sever, Rokycany a Tachov. Západní a jihozápadní část okresu tvoří v délce 75 km státní hranice se Spolkovou republikou Německo, proto okres Domažlice patří, v rámci Plzeňského kraje společně s okresy Tachov a Klatovy, mezi pohraniční okresy. Na severu okres sousedí s okresem Tachov. Východní hranici sdílí s okresem Plzeň – jih a jihovýchodní hranice ho odděluje od okresu Klatovy.

Rozloha okresu činí 1 123 km², což představuje 14,9 % plochy Plzeňského kraje a je 4. největším okresem v kraji. Počet obcí k 31. 12. 2010 činil 85 obcí, z toho 8 měst. Obcí s počtem do 199 obyvatel se nachází na území okresu 37, obcí s rozpětím 200 – 499 obyvatel je 25, rozpětí 500 – 999 obyvatel má 9 obcí a 12 obcí spadá do velikostní skupiny 1000 – 4999 obyvatel. Rozpětí 5000 – 19 999 obyvatel vyhovují pouze 2 obce, a sice Domažlice a Kdyně. Větší obce se na území okresu nenachází.⁵²

Na základě zákona č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností a vyhlášky MV č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností, byl okres Domažlice v roce 2003 rozdělen na dva správní obvody, které spravují dvě obce s rozšířenou působností (ORP) Domažlice a Horšovský Týn. Do správního obvodu v rámci ORP Domažlice patří tři obce, které

⁵² ČSÚ: Statistická ročenka Plzeňského kraje 2011.

zastávají funkci pověřeného obecního úřadu (POU): Domažlice, Kdyně a Poběžovice. Do správního obvodu ORP Horšovský Týn patří dvě obce s POU: Horšovský Týn a Staňkov. Obce v rámci POU Holýšov, které taktéž patřily do domažlického okresu, byly převedeny pod správní obvod ORP Stod.

4.2 Příroda

Z geomorfologického hlediska se okres Domažlice jako většina České republiky nachází v provincii Česká vysočina. Území okresu se začleňuje do dvou soustav: do Šumavské a do Poberounské. V rámci soustavy Šumavské se nachází v oblasti Českoleské, v celcích Český les, Podčeskoleská pahorkatina a Všerubská vrchovina. V rámci soustavy Poberounské se nachází oblasti Plzeňské pahorkatiny, v celcích Plaská pahorkatina a Švihovská vrchovina.⁵³

V rámci celku Českého lesa se na území okresu vyskytuje podcelek Čerchovský les. Zaujímá zhruba jednu třetinu rozlohy Českého lesa. Území několika podélných pruhů hřbetů, které od sebe oddělují hluboká údolí s nízkými sedly, zaujímá rozlohu 242 km². Čerchovský les geologicky tvoří převážně migmatické ruly, zčásti pararuly moldanubika. Na vrcholech se projevuje eroze a denudace rul. Pro oblast jsou typické subsekventní toky, jejichž hloubka zařiznutí se směrem k severu zmenšuje. Tento jev je charakteristický i pro hřbety, které se snižují od jihu k severu. Nejvyšším bodem je Čerchov v nadmořské výšce 1024m, střední výška činí 633,8 m, což přesahuje průměr Českého lesa. Území z největší části překrývají smrkové lesy.⁵⁴

V rámci Podčeskoleské pahorkatiny se domažlický okres rozprostírá na území jižního podcelku Chodská pahorkatina, která se dále dělí na okrsky Hostouňská pahorkatina, Poběžovická kotlina a Domažlická pahorkatina. Chodská pahorkatina zaujímá rozlohu 369 km².

⁵³ Suda, J. Geomorfologie. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 26.

⁵⁴ Suda, J. Geomorfologie. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 27.

Tvoří ji dvojslídne svory až pararuly domažlického krystalinika s tělesy žul, amfibolitů a gaber. Chodskou pahorkatinu charakterizují vlivy kerné a klenbové tektoniky s mělkými kotlinami, se strukturně denudačním reliéfem hřbetů a se široce rozevřenými údolími vodních toků. Nejvyšší bod je Černá hora v nadmořské výšce 662 m, střední výška činí 461,6 m.⁵⁵

Všerubská vrchovina se rozkládá v jižní části domažlického okresu a odděluje od sebe Šumavu a Český les. Zaujímá rozlohu 206 km². Tvoří ji horniny domažlického krystalinika, tedy ruly, svory, fylity a amfibolity. Nachází se zde ploché rozvodní hřbety a široká údolí se svahovými toky, které pramení na hlavním evropském rozvodí – Všerubský průsmyk (485 m. n. m.) a Domažlický průsmyk (510 m. n. m.), charakteristické pro oblast jsou strukturní hřbety. Reliéf vytvářely pleistocenní mrazové zvětrávání a saxonské tektonické pohyby. Nejvyšší bod je Kameňák v nadmořské výšce 751,3 m, střední výška činí 517 m. Všerubským průsmykem vedly v minulosti významné dopravní trasy (zemské stezky).

Rozlohu domažlického okresu doplňuje na východě z Plaské pahorkatiny okrsek Staňkovská pahorkatina z podcelku Stříbrská pahorkatina. Jedná se o členitou oblast navazující na Pobežovickou kotlinu, vytvořenou z protetických fylitů, místy zbytků karbonských pískovců, slepenců, arkóz a jílovců. Jedná se o střední tok řeky Radbuzy.⁵⁶

Ze Švihovské vrchoviny doplňuje na jihovýchodě území domažlického okresu Chudenická vrchovina, která se skládá z okrsků Korábská vrchovina a Poleňská pahorkatina. Oba okrsky tvoří proterozoické spility, břidlice, fylity, bulžníky, diority a místy žula. Korábská vrchovina je vidlicovitého půdorysu se třemi hřbety, spojenými

⁵⁵ Suda, J. Geomorfologie. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 33.

⁵⁶ Suda, J. Geomorfologie. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 37 – 38.

v nejvyšším bodě území – Koráb 772,9 m. n. m. Poleňská pahorkatina je strukturně denudační reliéf mírně ukloněných svahů.⁵⁷

Nejvýznamnější řekou domažlického okresu je Radbuza, do které se vlévají z pravé strany další významnější toky Černý potok (Čerchovka) a Zubřina. Pramení v blízkosti obce Závist. Její tok nejprve směřuje na sever, u obcí Karlova Huť a Nový Dvůr se stáčí na východ, za Bělou nad Radbuzou její tok plyne jihovýchodním směrem do Horšovského Týna, před kterým se do ní vlévá z pravé strany Černý potok (Čerchovka). U Staňkova se do ní vlévá Zubřina, Radbuza pak pokračuje přes Holýšov, Stod a Dobřany do Plzně, kde se vlévá do Mže jako zdrojnice Berounky. Radbuza má délku 111,5 km, zaujímá plochu povodí 80,6 km², její dlouhodobý průměrný průtok v Bělé nad Radbuzou činí 0,56 m³/s, specifický odtok 6,95 l/s na 1 km².⁵⁸ Výškový rozdíl od pramene k ústí do Mže činí přibližně 400m.⁵⁹

Podnebí je velmi ovlivňováno ročním obdobím a nadmořskou výškou. Dlouhodobě se teplota v celé oblasti Českého lesa pohybuje kolem 8° C v nadmořské výšce 400 m. n. m., ve vyšších polohách klesá na 4,5 – 5° C. V nejteplejším měsíci červenci se průměrná měsíční teplota pohybuje mezi 14 – 18 °C a v nejchladnějším měsíci leden -2 až -4° C. Srážky se v letních měsících pohybují okolo 80 – 90 mm, v zimě okolo 60 – 70 mm.⁶⁰

Na území je vyhlášeno 25 maloplošných zvláště chráněných území - 11 přírodních rezervací, 1 národní přírodní rezervace, 13 přírodních památek. Do území okresu také zasahuje CHKO Český les.

⁵⁷ Suda, J. Geomorfologie. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 38.

⁵⁸ Kopp, J. Neživá příroda. In: Život v Česko – bavorském pohraničí: příroda, lidé, památky. Str. 14.

⁵⁹ Tesař, M. Hydrologie. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 62.

⁶⁰ Hostýnek, J., Tolasz, R. Podnebí. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 84 – 85.

4.3 Historie

Historie domažlického okresu je vcelku bohatá díky své poloze. První známky osídlení této oblasti se datují již do doby kamenné, kdy se kraji pohybovaly skupiny sběračů a lovců. Díky nepříznivým přírodním podmínkám se zde však nevytvořilo trvalejší osídlení. První známky souvislejšího osídlení se objevují až v 5. tisíciletí před naším letopočtem, kdy se zdejší obyvatelé živil převážně chovem dobytka, koz, ovcí a prasat. Již v té době byla oblast průchozí především skrz Všerubský průsmyk, kde se nachází stopy několika kultur, které zasahují z území dnešního Bavorska do Plzeňského kraje. Změna nastala až přibližně v 1. polovině 2. tisíciletí s příchodem doby bronzové. V té době zažila západní část českého území první mohutnější kolonizaci, což dokládají četné archeologické nálezy. S nástupem zpracování železa se zvýšila i pohyblivost obyvatel a na území přicházejí Keltové, jejichž přítomnost potvrzují archeologické nálezy. Keltové byli zručnými řemeslníky a podle nálezů mincí se usuzuje, že vedli čilé obchodní styky s tehdejší rozvinutým antickým světem. Kolem zlomu letopočtu však Kelty postupně vytlačují Germáni, ovšem s rostoucí krizí římského impéria se příliš nezdržují a přes území spíše procházejí dál na západ. Tento pohyb vyvrcholí v pátém a šestém století našeho letopočtu, kdy se římská říše rozpadne a Germáni se pohybují dál na západ. V té době přicházejí na české území první Slované, ale až do 7. století se v oblasti Českého lesa trvale neusazují. První známky osídlení slovanskými kmeny se objevují až na konci 7. a na začátku 8. století, kdy se objevují první známky slovanského osídlení ve Všerubském průsmyku. Kolonizace slovanskými kmeny trvala až do 12. století a zasahovala celou oblast dnešního okolí Českého lesa včetně německé strany. V literatuře se vyslovuje domněnka, že právě tyto kmeny daly základ pojmenování Bohemiany jihozápadní oblasti a posléze celému českému území na stránkách tzv. Bavorského geografa.⁶¹

⁶¹ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 354 – 356.

Počátky raného středověku v českém státě charakterizují procesy, kterými vládnoucí rod Přemyslovců upevňoval svoji moc, tudíž okrajovým územím nebyla věnována přílišná pozornost. Nicméně v 10. století přichází na území Domažlicka velká skupina kolonistů z oblasti dnešní Prahy. Už v té době se však začala vytvářet role, kterou zdejší region pak vykonával po dlouhá staletí. Hluboký, obtížně postupitelný prales tvořil přirozenou, i když neustálenou, hranici mezi Čechami na jedné straně a Bavorskem a Horní Falcí na straně druhé. V tomto pralesu se postupně začínal vyvíjet systém pozdějších zemských stezek. Významná stezka vedla do Řezna, kde v roce 845 přijalo několik českých velmožů křest.⁶² V souvislosti se střetem zájmů českých knížat a jejich sousedů z Bavorska a Horní Falce začaly vznikat první strážné, opevněné body, které organizovaně chránily tyto důležité obchodní stezky. Ač tedy pozornost se věnovala především středu země, přesto se zde odehrála významná událost důležitá pro český stát a potvrzující důležitost území. V roce 1040 se zde proběhl střet vojsk císaře Jindřicha III. a českého knížete Břetislava I., který drtivým způsobem zvítězil. Bitva se odehrála ve Všerubském průsmyku, i když některé prameny ji lokalizují do oblasti Pivoně nebo Domažlického průsmyku. Na začátku 12. století začne probíhat intenzivnější kolonizace doposud velmi řídko obydleného území spojená se jménem knížete Vladislava I. Kolonizace je řízena skrze církevní instituce jako byl klášter v Kladrubech nebo v Teplé. Osídlení však přesto bylo ostrůvkovitého rázu.⁶³

To se změnilo za éry posledních Přemyslovců, především s vládou krále Přemysla II. Otakara, který založil královská města Domažlice a Tachov v rámci soustavy přemyslovského opevnění proti hradům bavorských markrabat. Královské město Domažlice bylo založeno v gotickém stylu na místě bývalé osady v letech 1262 – 1265 jako ochrana západní hranice a sídlo královského purkrabího, který spravoval okolí. Zároveň tudy vedla důležitá obchodní stezka do Řezna. Výsadní

⁶² Jílet, T. Památky v česko – bavorském pohraničí a jejich využití pro cestovní ruch. In: : Život v česko – bavorském pohraničí: příroda, lidé, památky. Str. 34.

⁶³ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str.357 – 358.

postavení Domažlic jako královského města se potvrdilo v roce 1318, kdy zde byly uzavřeny tzv. Domažlické úmluvy mezi Janem Lucemburským a českou šlechtou, které upravovaly podíl panovníka a české šlechty na společné vládě nad územím. Jeho syn Karel IV. Ještě upevnil význam Domažlic a Tachova, když města označil za nezcizitelný královský majetek. Karel IV. si díky svému bavorskému soupeři o císařský trůn Ludvíkovi IV. Bavorovi uvědomoval důležitost západního pohraničí, proto upevňoval jeho postavení. Sám „Otec vlasti“ tento kraj rád navštěvoval.⁶⁴

V husitské době byly od roku 1421 Domažlice tradiční oporou husitského hnutí. Díky své poloze zde probíhalo mnoho střetů s procházejícími bavorskými a křížáckými vojsky, které pustošily území. V roce 1422 přispěchal městu na pomoc i legendární Jan Žižka z Trocnova. Další velká událost se udála v roce 1431, kdy v Domažlicích skončila pátá křížová výprava poté, co se houfy křížáků rozprchly před postupujícím husitským vojskem. Výsledkem období byl zánik arcibiskupských majetků v okolí Horšovského Týna, vyšší stupeň samosprávy pro Domažlice a nezávislost na královských úřednících. Za vlády „husitského“ krále Jiřího z Poděbrad byla oblast často napadána loupeživými rytíři z Bavorska, kteří loupili a plenili v nechráněných městečkách. České vojsko složené z obyvatel Domažlic, Klatov a jiných je porazilo v roce 1467. S podobnými problémy se oblast potýkala až do nástupu Habsburků v roce 1526. Za připomenutí stojí i zmínka, že v Domažlicích měla vlivné postavení i jednota bratrská.⁶⁵

Nástup Habsburků na český trůn se v oblastech západního pohraničí projevil především hospodářským rozvojem. Začal se využívat potenciál, který skýtala krajina. Rozvíjela se těžba dřeva, zakládaly se sklárny, zintenzivněla těžba nerostných kovů, ve městech a na panských statcích se objevují pivovary. K tomuto rozvoji napomohla i další fáze kolonizace, kdy přicházeli obyvatelé z Bavorska, kteří osidlovali některé doposud neobydlené oblasti. S příchodem stavovského povstání se však

⁶⁴ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 361 – 361.

⁶⁵ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 365 – 368.

situace změnila. Na straně českých stavů stála i královská města Domažlice a Tachov s okolím, které bylo pod správou pánů, kteří se k českým stavům hlásili. Zajímavostí je, že v reakci na devastaci hraničních lesů a na omezování práv městem Domažlicemi se Chodové postavili na stranu Habsburků. Po porážce stavů na Bílé Hoře v roce 1620 přišla odplata. Majetek českých pánů byl zkonfiskován a předán novým, převážně německým pánům. Městu Domažlicím byl konfiskován veškerý majetek, chodské vesnice byly dědičně prodány rodu Lamingenů z Albenreuthu. Rekatolizace narazila na silný odpor v Domažlicích a na chodských vsích, nicméně odpor byl zlomen. Tendence Chodů k velkému potlačování vojsko silou. Přímé boje tzv. Třicetileté války se území nedotkly, ale doprovodné jevy území postihovaly. Především průtahy vojsk, která plenila a rabovala vesnice a města. Domažlice musely několikrát platit výpalné švédským vojskům.⁶⁶

Následné období, Aloisem Jiráskem označované jako „doba temna“, se neslo ve znamení změny pánů a prostupující germanizace. Do oblasti přicházeli chudší vrstvy obyvatelstva, většinou ze vzdálenosti do sta kilometrů, které hledaly nový zdroj obživy. Uvádí se, že v každém třetím sňatku pocházel alespoň jeden ze snoubenců z Německa. Němčina se postupně stávala běžnou řečí a čeština upadala. Stěhování nových obyvatel bylo podmíněno pokračujícím rozvojem, který pomalu dával základ budoucí průmyslové výrobě. Vznikly železářské hutě v Horšovském Týně, přibývaly sklárny a k nim přidružená výroba, papírny v Poběžovicích a v Kdyni byla založena textilní manufaktura. V oblasti však eskalovalo i sociální napětí, které bylo vyvoláno feudální zvrutí. Největší povstání proběhlo v roce 1680, které skončilo porážkou. Podobně dopadl i boj Chodů za privilegia, která jim byla postupně omezována. Hranice byla stanovena dohodou mezi sousedy, pohraniční prales prořídil a tím klesal význam strážní služby Chodů. Ti se s tím nechtěli smířit a dožadovali se svých práv u císaře, ovšem nebylo jim vyhověno. Nejznámější případ, opět zpopularizovaný díky Aloisi Jiráskovi,

⁶⁶ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 369 – 372.

proběhl v letech 1693 – 1695, kdy vyslancem Chodů byl Jan Sladký – Kozina. Jak známo, jejich hlas vyslyšen nebyl a Jan Sladký – Kozina byl popraven oběšením v Plzni.⁶⁷

Období panování Marie Terezie a Josefa II. se označuje jako osvícenský absolutismus. Doba se nese v duchu reform, které znamenají zrušení nevolnictví a roboty, založením školského systému, důrazem na administrativu, tolerance odlišného náboženského vyznání atd. Reformy však postupovaly v domažlické a potažmo českoleské oblasti pomalu, což bylo dáno rozptýleným venkovským osídlením a horským a podhorským charakterem oblasti. Svoji roli v tom sehrálo i konzervativní katolické smýšlení. Regionu se dotkly i války, vedené v 18. a na přelomu 18. a 19. století. Nejprve v rámci tzv. válek o rakouské dědictví, pak v souvislosti s Napoleonskými válkami. Jednalo se především o problémy spojené s tažením armád. Zajímavostí z této doby je, že v Klenčí pod Čerchovem se v létě roku 1815 zastavil na oběd ruský car Alexandr I.⁶⁸

V 19. století se změnila česká společnost ze stavovské na měšťanskou, což výraznou měrou přispělo k šíření národně obrozeneckých myšlenek. Domažlice a chodské vesnice byly územím, kde se stále drželo české obyvatelstvo, které inspirovalo mnoho českých obrozenců. Ve čtyřicátých letech v Domažlicích žila Božena Němcová, která se o místní život zajímala a jako jedna z prvních popsala zdejší život. Bouřlivý zájem o oblast pak nastal ke konci 19. století, kdy události z domažlického regionu jako husitská vítězství nebo chodské povstání u Domažlic inspirovaly např. Aloise Jiráska k románu Psohlavci. Tyto okolnosti přispěly i k budování národního sebeuvědomění v oblasti a rozvoji regionální literatury. V té době se však začínají rýsovat problémy národnostního zápasu mezi Němci a Čechy. Především zpočátku století byl kraj velmi chudý, což zapříčinil rakouský státní bankrot v roce 1811. Mnoho do té doby prosperujících podniků zkrachovalo, pouze drobná

⁶⁷ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 373 – 375.

⁶⁸ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 377 – 378.

textilní výroba si udržela prosperitu. Ke konci století se povedlo Domažlicím nebo Kdyni přeměnit se na průmyslová města.⁶⁹

S vyhlášením Československé republiky v roce 1918 nastává doba, kdy pohraničí získalo zpět svůj vliv a hraje významnou úlohu v novodobých českých dějinách. Západní pohraničí, kromě Domažlicka, bylo nejsouvislejší území obydlené německou menšinou. Ačkoli nová republika se deklarovala jako vícenárodnostní, českým úřadům se nedařilo tento ideál naplňovat v praxi. Celá dvacátá léta se nesou ve znamení naschválů a provokací z obou stran. Po celosvětové hospodářské krizi z počátku třicátých let a nástupu Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 se situace zhoršila. Krize znamenala zhroucení tradičního průmyslu v oblasti, zadlužování, nezaměstnanost. Mezi německým obyvatelstvem byla nezaměstnanost třikrát větší než mezi obyvatelstvem českým. To byl jeden z důvodů, proč začaly vzrůstat protičeské nálady, umocňované podporou z nacistického Německa. Hlavním představitelem byla Sudetoněmecká strana (SdP) pod vedením Konráda Henleina. V této době se projevila tradice Chodů jako strážců hranic a Domažlicko se stalo centrem branné výchovy. Protože zde nebyl systém pevností, budovaly se na hranicích provizorní zábrany a probíhaly manifestace, kde sokolové, skauti, legionáři, obyvatelé Chodská v krojích vzdávali hold Československé republice. V září roku 1938 se situace vyostřila, zejména na Horšovskotýnsku přerůstaly v ozbrojený puč.⁷⁰

Po podepsání Mnichovské dohody v září roku 1938 pronikla na Českolesko německá armáda a obsazovala i české území. Chodové schovávali svoje nejcennější památky a snažili se protestovat, avšak neuspěli. V listopadu 1938 bylo zabráno osm ryze českých obcí, na což v Domažlicích reagovali spuštěním černého praporu a hodinovým zvoněním umíráčku. Od počátku Chodové dávali najevo svůj nesouhlas s nastalou situací, při odvodu odmítali složit přísahu Německu, demonstrovali na veřejných prostranstvích při každé příležitosti. Odbojové

⁶⁹ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 379.

⁷⁰ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 381 – 384.

hnutí bylo na Domažlicku stejně politicky diferenciované jako ve zbytku území. Působily zde známé odbojové skupiny jako ÚVOD (Ústřední vedení odboje domácího), Obrana národa, odbojové skupiny pod vedením KSČ a jiné. Rozšiřovaly se ilegální tiskoviny, prováděly sabotáže, pomáhalo uprchlíkům apod., což vyvolávalo stejnou odezvu jako ve zbytku Protektorátu – zatýkání, popravy, posílání do koncentračních táborů. V roce 1944 prošel oblastí tzv. pochod smrti, který se skládal z žen z koncentračního tábora z Osvětimi. Z původně dvou tisícihlavého transportu zbyla pouze hrstka žen. V dubnu roku 1945 se ještě držely německé jednotky v prostoru Všerubského průsmyku, ovšem rychle postupující americká armáda je zajala a 5. května 1945 osvobodila Domažlice.⁷¹

V prvních měsících po válce se kladl důraz na ochranu obnovené státní hranice. Především jako ochrana proti německým nelegálním ozbrojeným skupinám, které prováděly teroristickou činnost ještě po válce. Tyto skupiny byly vycvičeny ještě nacistickými orgány a měly za úkol sabotovat, ale české orgány si s nimi poradily většinou do konce léta 1945. Němečtí obyvatelé v pohraničí byli zbaveni volebního práva, vyloučeni z veřejného života a museli vykonávat pracovní povinnost. Zároveň na základě ustanovení dekretů prezidenta Beneše začal odsun německého obyvatelstva. Zde se hodí poukázat na rozdíl mezi vyhnáním a vysídlením. Vysídlení probíhalo organizovaně, vyhnání bylo spontánním aktem českých obyvatel. V západních Čechách k těmto excesům nedocházelo v takové míře jako v Podkrušnohoří, vyskytovaly se spíše ojedinělé případy na Tachovsku. Celkem bylo z domažlického regionu v první polovině roku 1946 vysídleno 34 000 obyvatel německé národnosti.⁷²

V rámci domažlického okresu byl nebývale velký zájem o oblast Horšovského Týna, který osidlovali lidé ze sousedního Domažlicka nebo Kdyňska, ale i Slováci nebo reemigranti z Ukrajiny nebo Rumunska, často

⁷¹ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 385 – 388.

⁷² Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 389 – 390.

volyňští Češi nebo rumunští Slováci. Situace v sousedním Tachovsku byla horší, odtud odešla většina obyvatel. Nově příchozí obyvatelé z výše popsaných oblastí vytvořili v okrese pestrou národnostní skladbu. Část obyvatel si z různých důvodů v novém domově nezvykla a odešla.⁷³

S rokem 1948 a společenskými změnami se uzavřela hranice se sousedním Německem, což ovlivnilo život zdejších obyvatel. Pásmo podél hranice bylo přísně střeženo a nepřístupné, obklopené ostnatým drátem. V souvislosti s tímto opatřením zaniklo v domažlickém okrese 40 obcí, které dnes připomínají jen ojedinělé objekty jako ruiny, pomníčky nebo hřbitovy. Hranice byla nejdříve opatřena elektrickým vedením, později v 70. letech ji nahradila tzv. signální stěna. Hranici hlídaly jednotky Pohraniční stráže, které spadaly pod ministerstvo vnitra a měly pověst elitních útvarů. Politické změny se zde neprojevily tak výrazně jako ve vnitrozemí, protože většina obyvatel KSČ podporovala. Avšak i zde se kolektivizace setkávala s problémy. Vyhrožovalo se lidem neochotným na kolektivizaci přistoupit. Klesla tradiční prestiž zemědělské práce. Industrializace zmodernizovala průmysl v Kdyni, kde se vyráběly textilní stroje a kde se předla česaná příze. V Domažlicích se rozvinula výroba vysokozdvihných vozíků, v Bělé nad Radbuzou se vyrábělo zemědělské zařízení, v Klenčí pod Čerchovem technický elektroporcelán, v Horšovském Týně Plastimat. V roce 1989 přišly společenské změny, které s sebou přinesly pád železné opony a otevření hranic.⁷⁴

⁷³ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 391.

⁷⁴ Jílek, T. Dějiny. In: Český les – příroda, historie, život. Str. 392 – 394.

4.4 Obyvatelstvo

Následující část si všímá vybraných znaků obyvatelstva.

4.4.1 Vývoj

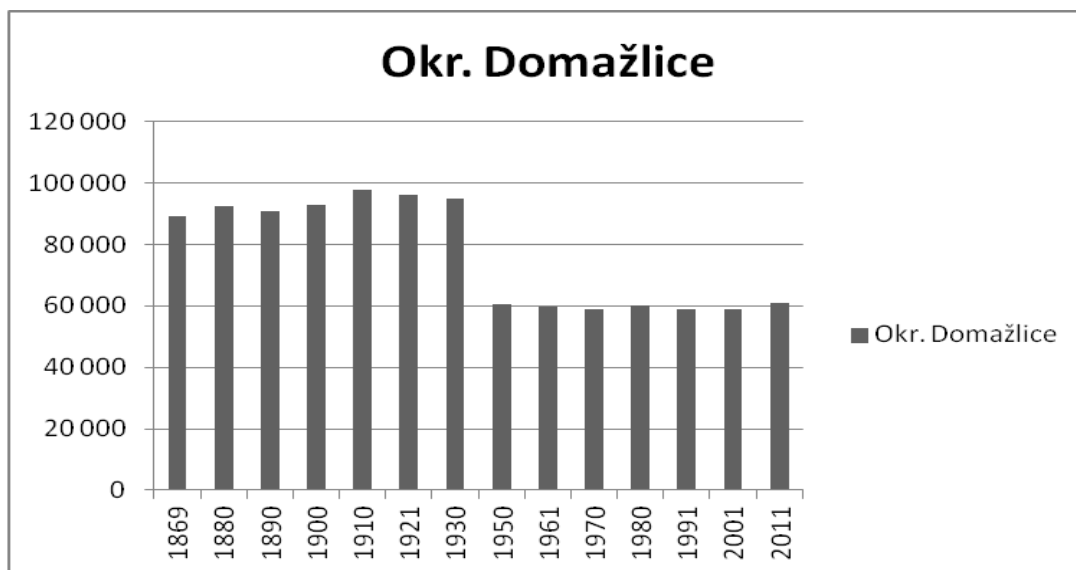
V grafech 1 a 2 můžeme sledovat vývoj počtu obyvatel na území České republiky a na území okresu Domažlice⁷⁵. Počet obyvatel se eviduje od roku 1869 ve zhruba desetiletém intervalu. Výjimku činí dvacetiletý rozdíl mezi roky 1930 a 1950, kdy sčítání neproběhlo vzhledem k probíhající 2. světové válce. Z tabulky je vidět, že zatímco počet obyvatel ČR do roku 1930 rostl, v okrese Domažlice byla situace kolísavá. Nejvíce lidí žilo na Domažlicku v roce 1910, kdy počet obyvatel činil 97 938. Vlivem 2. světové války a následných politických změn počet obyvatel klesl. Zatímco na území dnešní ČR o necelé 2 miliony obyvatel, na území okresu o zhruba třetinu předválečného stavu. Tento stav se udržuje do současnosti, změny jsou pouze v řádu stovek obyvatel.

Graf 1. Vývoj počtu obyvatel na území ČR 1869 – 2011

Zdroj: Vlastní zpracování, zdroj dat: ČSÚ: Historický lexikon obcí I. Str. 36 – 37. Rok 2011 - Předběžné výsledky SLDB 2011.

⁷⁵ Podle územního členění státu platnému k 1. 1. 2005.

Graf 2. Vývoj počtu obyvatel na území okresu Domažlice 1869 – 2011

Zdroj: Vlastní zpracování, zdroj dat: ČSÚ: Historický lexikon obcí I. Str. 36 – 37. Rok 2011 - Předběžné výsledky SLDB 2011.

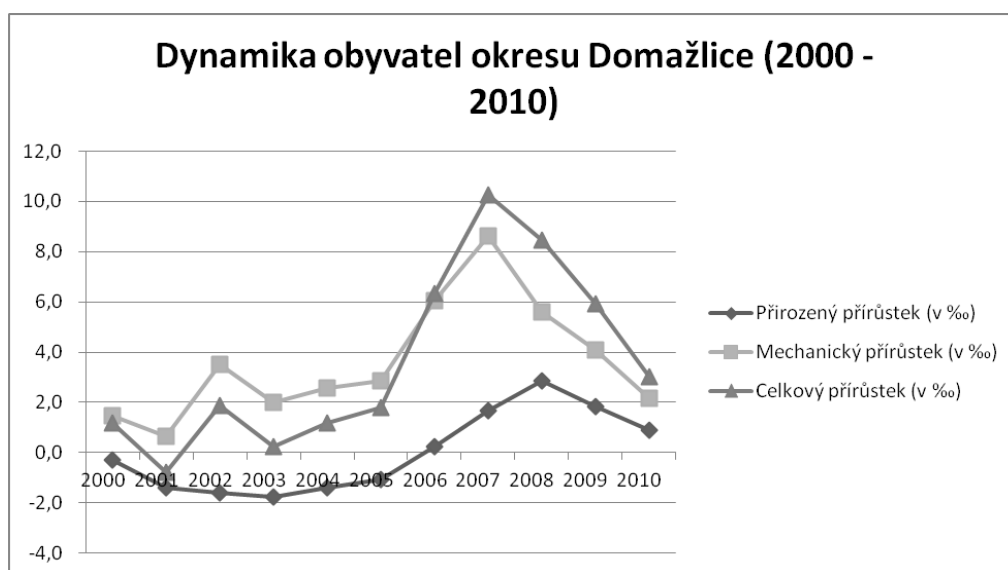
4.4.2 Hustota zalidnění a dynamika obyvatelstva

Hustota zalidnění podle vlastního dopočtu z „*Předběžných výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011*“ činí 54 obyvatel/km². Dlouhodobě se tato hodnota pohybuje mezi čísly 52 – 54 ob/km² v závislosti na tom, jak kolísá počet obyvatel. Hodnota je o více než polovinu nižší, než je průměr České republiky (133 ob/km²) a o necelou třetinu nižší než průměr Plzeňského kraje (76 ob/km²). Obecně v této oblasti pohraničí platí, že hustota obyvatel se zvyšuje od hranice směrem do vnitrozemí. Vyšší je ve městech jako v přirozených centrech společenského a hospodářského života a také kolem hlavních komunikačních tahů. Důvodem jsou obecně méně příznivé přírodní podmínky pro život a pozůstatek historického vysídlení území pro vojenské účely střežení hranice.⁷⁶

Dynamika obyvatel sleduje změnu počtu obyvatel. Rozlišuje se mezi změnou přirozenou (operuje se s hodnotami živě narozených a zemřelých) a mechanickou (hodnoty přistěhovalých a odstěhovaných).

⁷⁶ Matušková, A. Obyvatelstvo a trh práce v česko – bavorském pohraničí Plzeňského kraje. In: Život v česko - bavorském pohraničí: příroda, lidé, památky; vývoj po listopadu 1989. Plzeň: ZČU, 2011, str. 31.

V roce 2010 činil přirozený přírůstek v okrese Domažlice 0,9 ‰ a mechanický přírůstek 2,1 ‰, celkově tedy 3,0 ‰. Z vývojového hlediska od začátku nového tisíciletí až do roku 2005 se celkový přírůstek pohyboval okolo průměrné hodnoty 0,91‰ s maximem 1,9‰ v roce 2002 a minimem -0,8‰ v roce 2001. V roce 2006 vzrostl na 6,3‰ a v roce 2007 na 10,3‰, především díky mechanickému přírůstku, který činil 6,1‰, respektive 8,6‰. V následujících letech celkový přírůstek klesal.⁷⁷ Vývoj dynamiky obyvatelstva je zachycen v grafu 3.

Graf 3. Dynamika obyvatelstva v okrese Domažlice v rozmezí 2000 – 2010

Zdroj: Vlastní zpracování podle: Vybrané ukazatele za okres Domažlice – časová řada, Krajská správa ČSÚ v Plzni

Tento nárůst souvisí se vstupem České republiky do Schengenského prostoru, který obecně byl významným impulsem pro hospodářský rozvoj nejen v oblasti česko-bavorského pohraničí. Díky zahraničním investicím se zlepšila úroveň služeb, vytvořily se pracovní příležitosti a zároveň vzrostly možnosti pro využívání volného času. Pohraničí se jako zdroj obživy stalo atraktivním nejen pro občany české národnosti, ale i pro např. vietnamské obchodníky.⁷⁸

⁷⁷ Vybrané ukazatele za okres Domažlice – časová řada, Krajská správa ČSÚ v Plzni.

⁷⁸ Matušková, A. Obyvatelstvo a trh práce v česko – bavorském pohraničí Plzeňského kraje. In: Život v česko - bavorském pohraničí: příroda, lidé, památky. Str. 31.

4.4.3 Struktura obyvatelstva

Strukturu obyvatelstva nebo složení obyvatelstva můžeme sledovat podle různých kritérií, např. podle pohlaví, věku, národnosti, povolání aj. Pro svoji práci jsem zvolil kritérií pět: pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání, ekonomická aktivita a státní občanství. Všechna tato kritéria byla sledována v rámci Sčítání lidu, domů a bytů, tedy jejich hodnota je nejaktuálnější. V době psaní této práce byly k dispozici pouze předběžné výsledky, nicméně dá se očekávat, že oficiální čísla se budou lišit pouze v řádech jednotek nebo desetin procent.

V době sčítání žilo v okrese Domažlice 60 812 lidí, z toho 50,2 % tvořily ženy a 49,8 % muži. Z hlediska věku tvoří děti (0-14 let) 15,05 % celkového počtu obyvatel, dospělí 69,97 % obyvatel a senioři (65 let a více) 14,98 % obyvatel. Index stáří (poměr mezi obyvateli nad 65 let a dětmi do 14 let) činil 99. Ve srovnání se sčítáním obyvatel v roce 2001 obyvatelstvo Domažlicka zestárlo, což je v souladu s obecným trendem v ČR.

Kategorie sledující obyvatele podle nejvyššího dosaženého vzdělání si všímá obyvatel starších 15-ti let. V rámci Plzeňského kraje se podílí okres Domažlice v počtu obyvatel starších 15-ti let 51 657 lidmi, což činí 10,5 % z celého kraje. V rámci okresu připadá na základní vzdělání včetně neukončeného 19,9 %, na vyučení bez maturity 38,1 %, na vzdělání střední s maturitou a na vyšší odborné 29,5%, na vysokoškolské vzdělání 7,3 % a na lidi bez vzdělání 0,5 %. V rámci celého Plzeňského kraje se čísla domažlického okresu pohybují kolem jedné desetiny, kromě podílu lidí s vysokoškolským vzděláním, jejichž podíl v kraji je shodný jako v okrese 7,3 %.⁷⁹

⁷⁹ ČSÚ. Předběžné výsledky SLDB 2011. Vlastní výpočet.

4.4.4 Zaměstnanost

Přibližně polovina lidí je v domáckém okrese ekonomicky aktivních. Druhou polovinu tvoří děti, lidé v postproduktivním věku, studenti, invalidé a další skupiny, které se nemohou zapojit do pracovního procesu z různých důvodů. Míra nezaměstnanosti zde byla v době Sčítání (březen 2011) zaznamenána na hodnotě 9,4 %. Celorepublikový průměr ve stejném měsíci byl 9,2 %⁸⁰, za celý rok 2011 činil 8,3 %⁸¹, nezaměstnanost tedy byla vyšší. V době vypracování této práce (březen, duben 2012) se nezaměstnanost ve sledovaném okrese pohybovala na hodnotě 8,7 %, celorepublikový průměr činil ke stejnému datu 9,2 %⁸². Dané příklady dobře ilustrují, že nezaměstnanost v čase rychle kolísá a závisí především na vývoji ekonomiky.

4.4.5 Státní občanství

Z hlediska státního občanství žije v okrese Domažlice 95,7 % občanů České republiky. Zbytek připadá na příslušníky cizích států, z nichž největší podíl mají občané Vietnamské socialistické republiky (1,2 %), následují občané Slovenské republiky (0,75 %), občané Spolkové republiky Německo a občané Ukrajiny (shodně 0,45 %) a zbytek připadá na ostatní (1,45 %). Na otázku ohledně národnosti neodpovědělo přes čtvrtinu obyvatel (27,6 %). Přes dvě třetiny obyvatel (69%) uvedlo národnost českou. Ze zbývajících odpovědí připadá 1,2 % na lidi hlásící se k slovenské národnosti, 0,2 % na lidi hlásící se k národnosti německé. Ostatní národnosti jsou zastoupeny v počtu desítek, z nichž největší počet připadá na národnost moravskou – 61 lidí⁸³.

⁸⁰ MPSV: Statistiky nezaměstnanosti, březen 2011.

⁸¹ MPSV: Průměrná míra nezaměstnanosti od roku 1997.

⁸² K 29. 2. 2012. MPSV: Statistiky nezaměstnanosti, únor 2012

⁸³ ČSÚ: Předběžné výsledky SLDB 2011. Vlastní výpočet.

4.5 Hospodářství

Domažlický okres bývá označován jako průmyslově zemědělský. Toto označení je předurčeno rázem krajiny a historií oblasti. Blízkost chráněné přírodní oblasti neumožňuje rozvoj těžkého průmyslu, v oblasti se tedy rozvíjel průmysl lehký. Centra průmyslové oblasti jsou soustředěna do Domažlic, Kdyně a Klenčí pod Čerchovem.⁸⁴

4.5.1 Zemědělství

Zemědělská půda zabírá 53,5 % plochy domažlického okresu, po okrese Plzeň – jih druhý největší podíl v kraji a lehce překračuje průměr celého kraje. Z ní 66,9 % připadá na ornou půdu. V této statistice okres Domažlice za krajským průměrem lehce pokulhává, z okresů je na pátém místě. Trvalé travní porosty zaujímají výměru 18 464 ha, na zahrady a sady připadá 1444 ha. Z nezemědělské půdy připadá 81,9 % na lesní pozemky. V této statistice se okres drží v průměru celého kraje, zaostává logicky pouze okres Plzeň – město a okres Plzeň – jih.⁸⁵

Z důvodu omezení kvůli ochraně přírody hraje zemědělství v domažlickém okrese spíše okrajovou roli. Významnou roli zde díky 90 % zastoupení hospodářského lesa hraje těžba dřeva. V ohledu pěstování obilovin, luskovin a okopanin je domažlický okres spíše podprůměrný, významnější podíl má pouze kukuřice na zrna. Nadprůměrné je zastoupení olejnin, především tedy řepky, a píce, které zastupují kukuřice na zeleno, siláž a jetel.⁸⁶ Z živočišné výroby je významnější chov skotu, kdy domažlický okres zaujímá pětinový podíl na stavech celého kraje.⁸⁷

⁸⁴ Oficiální web města Domažlice: Ratingové zhodnocení mikroregionu.

⁸⁵ ČSÚ: Statistická ročenka Plzeňského kraje 2011. Str. 182.

⁸⁶ ČSÚ: postavení venkova v Plzeňském kraji. Str. 71.

⁸⁷ ČSÚ: postavení venkova v Plzeňském kraji. Str. 76.

4.5.2 Průmysl

Jak již bylo naznačeno v úvodu, v okrese dominuje lehký průmysl, především strojírenský, textilní, plastikářský a dřevozpracující. Podle Analýzy vývoje na trhu práce za rok 2010 nejvíce lidí v počtu 396 lidí zaměstnával podnik na výrobu podvozků pro autobusy EvoBus Bohemia s r.o. v Holýšově. Druhý v pořadí se 368 zaměstnanými lidmi byla společnost specializující se na výrobu pro medicínský průmysl Gerresheimer Horsovsky Tyn s r. o. Jako třetí největší zaměstnavatel s 321 zaměstnanými lidmi za rok 2010 byla uvedena akciová společnost PeHToo a. s. v Horšovském Týně, která vyrábí plastové výrobky. Další významné společnosti v oblasti: Kdynium a. s. Kdyně (výroba automobilových součástek), Elitex s r. o. Kdyně (výroba textilních strojů), Stauner palet s r. o. Starý Klíčov (výroba kovových palet, prodej a servis automobilů), Wagner Metall Concept k. s. Domažlice (kovovýroba), KEL – Montážní technika s r. o. Bělá nad Radbuzou (komponenty pro přenosovou techniku), Behr Thermot – tronik Czech s r. o. Holýšov (termostaty do automobilů), LST a. s. Trhanov (pěstební a těžařské práce), Holzindustrie Donau s r. o. Trhanov (dřevozpracovatelský průmysl). Jako další významní zaměstnavatelé jsou označeni Domažlická nemocnice a. s. a Město Domažlice. Známa je také firma Chodovia CZ, s r. o., která vyrábí dekorační předměty ze dřeva a keramiky, nebo GALÍ – Optik s r. o., vyrábějící brýlové obroučky. V daném období byly označeny 2 společnosti, jichž se nejvíce dotkla hospodářská krize: Agrostav Horšovský Týn a Společný podnik Poběžovice, který skončil v likvidaci.⁸⁸ Situace v průmyslu obecně je však velmi vrtkavá, mnoho podniků během krátké doby vznikne, je pohlceno většími nebo zanikne.

4.5.3 Doprava

Domažlickým okresem nevede žádná dálnice. Silniční síť měří 764,8 km. Na silnice I. třídy připadá 67 km, II. třídy 202, 4 km a III. třídy

⁸⁸ Úřad práce v Domažlicích: Analýza vývoje na trhu práce v roce 2010 [online]. Cit. 13. 4. 2012.

495,5 km. Mezinárodně významná je silnice I/26 na trase Plzeň – Domažlice – Folmava, která vede k hraničnímu přechodu Folmava – Furth im Wald. Železniční síť je řídká, avšak významná je železniční spojnice Domažlice – Česká Kubice, která pokračuje do SRN. Dříve sloužila pro nákladní železniční dopravu, v současnosti je využívána i pro osobní přepravu. Je součástí mezinárodní tratě Praha – Plzeň – Regensburg.⁸⁹ V současné době byla trať Domažlice – Furth im Wald zařazena do sítě nejvýznamnějších železničních dopravních cest a pozemních komunikací v Evropě TEN – V, což s sebou nese prostředky na její modernizaci a elektrifikaci.⁹⁰

4.6 Hranice

V této části autor aplikuje na základě prostudované literatury teoretické poznatky na konkrétní úsek domažlické části česko – bavorské hranice.

4.6.1 Vývoj hranice

Od počátku formování českého státu byla domažlická oblast vždy hraniční jako součást česko – německé hranice, konkrétně její česko – bavorské části. Již od té doby můžeme charakter hranice označit jako přírodní, protože soustava hor Šumavy a Českého lesa, oddělených od sebe Všerubským průsmykem, tvořila přirozenou hranici mezi dvěma celky. Důvodem byla vyšší nadmořská výška, hluboký, neprostupný prales a obecně méně vhodné podmínky pro osidlování a život. Tyto podmínky způsobovaly, že hranice nebyla přímo vytyčena, jednalo se spíše o vymezené hraniční území s velmi malou prostupností.

S nastupujícím rozvojem českého státu získávala hranice antropogenní, politický charakter, který se kryl s přírodním vymezením.

⁸⁹ ČSÚ: Charakteristika okresu Domažlice [online]. Cit. 1. 4. 2012.

⁹⁰ Plzeňský deník: Trať Praha – Mnichov by se mohla stát koridorem [online]. Cit. 1. 4. 2012. Dostupné z http://domazlicky.denik.cz/zpravy_region/trat-praha-mnichov-by-se-20120203.html

Posilovala se funkce hranice jako ohraničení vlivu a suverenity českého panovníka. Tuto situaci demonstroval fakt, že podél hranice se vybuďovala soustava strážních hradů a královských měst, která měla za úkol chránit hranici a obchodní stezky skrze ni procházející. Díky postupně se rozvíjejícímu systému zemských stezek se zvýšila prostupnost hranice.

Po dlouhou dobu byla hranice stabilizována a sloužila jako systém mostu mezi dvěma státními útvary, které spolu, až na pár výjimek, politicky spolupracovaly. Tento stav narušily události 20. století. S rozpadem Rakouska – Uherska se vytvořil nový politický útvar – Československá republika, který obnovoval českou suverenitu v podobě naposledy známé v 15. – 16. století. To s sebou neslo problémy, které byly pozůstatkem procesů kolonizace českého pohraničí obyvateli německé národnosti, kteří se necítili v novém státním útvaru dobře. Nástup nacismu v sousedním Německu a všeobecná politická situace v Evropě eskalovala v roce 1938, kdy poprvé v historii fyzicko-geografická hranice mezi Čechami a Bavorskem přestala plnit svoji funkci a stala se součástí hitlerovského Německa.

Po skončení 2. světové války se Evropa rozdělila na dva odlišné politické a hospodářské systémy. Hranici mezi nimi tvořila tzv. železná opona, jejíž součástí byla i obnovená česko – bavorská hranice. Hranice plnila funkci bariéry, byla téměř uzavřená, s přísným vojenským režimem, který si upravil okolí hranice ke svým potřebám.

Se společenskými změnami, symbolizovanými rokem 1989, nastalo zhroucení tzv. východního bloku, čímž zanikla i bariérová funkce hranice. Během devadesátých let se hranice stává více propustná, opět plní funkci mostu mezi dvěma státy. Se zařazením České republiky do Evropské unie v roce 2004 a do Schengenského prostoru hranice a k ní přiléhající území prochází čím dál větší integrací.

Česko – bavorská hranice je specifickým příkladem, kde splývá vymezení hranice jako přírodní a antropogenní. Jak již bylo výše popsáno,

přírodní vymezení určuje horské pásmo Šumavy a Českého lesa. Z antropogenního hlediska ji můžeme vnímat jako hranici etnickou, kdy od sebe odděluje dvě oblasti, které jsou odlišné po stránce kulturní, především po stránce jazykové a náboženské. Z jazykového hlediska od sebe odděluje dvě skupiny indoevropské rodiny jazyků – germánské a slovanské. Můžeme najít i rozdělení náboženské, kdy v dobách formování českého státu tvořila hranici mezi vlivem římským a byzantským, později mezi katolickým a husitským. Jak je patrné z historie, vlivem rekatolizace byl tento rozdíl smazán. S hranicí kulturní souvisí do jisté míry i hranice historická, v tomto případě hranice mezi Českým královstvím a Bavorskem. Tyto dva státní útvary spolu nikdy netvořily společný státní celek, na rozdíl od např. rakouských zemí.

Na příkladu česko – bavorské hranice se velmi dobře ilustruje fakt, že pokud hranice kulturní a historická neodpovídá politickým hranicím, stává se nestabilní, jak se ukázalo ve dvacátých a třicátých letech 20. století.

Z politicko-geografického hlediska od sebe hranice odděluje státní území České republiky a Spolkové republiky Německo, konkrétně území její části Svobodného státu Bavorsko.

Z hlediska symetričnosti se dá předpokládat, že navzdory intenzivní přeshraniční spolupráci a čerpání dotací z fondů Evropské unie je stav stále asymetrický.

4.6.2 Pohraničí

Domažlický okres splňuje podmínky, aby mohl být zařazen mezi pohraniční okresy. Západní část hranice okresu tvoří státní hranice se Spolkovou republikou Německo, čímž splňuje podmínky administrativního vymezení.

Podle reliktní hranice Protektorátu Čechy a Morava splňuje území podmínky pro zařazení do vnějšího pohraničí (především území v těsné blízkosti státní hranice a hranice s okresem Tachov) a vnitřního pohraničí.

Dále splňuje podmínky vymezené Havlíčkem i Chromým (viz. kapitola 2.5)

Typologicky zařadíme domažlický okres do česko – německého pohraničí, jeho česko – bavorské části a v jejím rámci do části česko – hornofalcké.

V rámci vnitřního administrativního uspořádání České republiky je domažlický okres, spolu s okresem Tachov a okresem Klatovy, součástí pohraničí Plzeňského kraje, které je zařazeno do pohraničí podle regionu soudružnosti NUTS II Jihozápad.

Podle dělení českého pohraničí z historického sledování dynamiky vývoje obyvatelstva se pro období 1869 – 1910 zařazuje do Šumavy, kdy celá tato oblast měla podobné znaky vývoje obyvatel. Pro období 1910 – 1960 se již Domažlicko vymezuje samostatně, protože vývoj obyvatel v oblasti se odlišoval od ostatních oblastí českého pohraničí na základě událostí 2. světové války a následného odsunu německy hovořících obyvatel.

Pod vlivem těchto událostí proběhlo dosídlování obyvatel českého pohraničí v několika etapách na konci čtyřicátých a na začátku padesátých let. Protože se však odsun německého obyvatelstva dotkl domažlického okresu pouze okrajově v oblasti Horšovského Týna, označuje se domažlická část česko – bavorské hranice jako jediná nedosídlovaná. Díky tomu na území nedošlo k přerušení tradic a oblast si udržela svoji specifickou kulturu a folklór. Z národnostního hlediska nebyla výrazněji narušena homogenita území.

V komplexně-geografické typologii českého pohraničí domažlický okres náleží do homogenního (nodálního) regionu Šumava. Okres tedy vykazuje znaky periferní zóny se spádem k vnitrozemským centřům.

V rámci euroregionů je Domažlický okres členem euroregionu Šumava.

4.6.3 Hraniční efekt v česko – bavorském pohraničí

Jako součást česko – bavorské hranice podléhal domažlický okres před rokem 1989 bariérovému pohraničnímu efektu. Část okresu podél státní hranice byla od roku 1948 uzavřená, přísně střežená a vstup do oblasti byl povolen pouze pověřeným osobám, které měly tzv. povolenku. Až v roce 1969 byl znovuotevřen hraniční přechod Folmava / Furth im Wald.⁹¹ Podle Martinezovy klasifikace můžeme pohraničí označit jako odcizené.

V roce 1990 se začaly otevírat a znovuotevírat další hraniční přechody. V současné době se na území okresů nachází čtyři hraniční přechody silniční (Železná – Eslarn, Lísková – Waldmünchen, Folmava – Furth im Wald – Schafberg, Všeruby - Eschlkam), dále jeden železniční (Česká Kubice – Furth im Wald) a deset hraničních přechodů na turistických stezkách (Pleš - Friedrichshäng, Rybník - Stadlern, Hraničná - Kleinsteinlohe, Nemanice/Lučina - Untergrafenried, Čerchov – Lehmgrubenweg, Tři Znaky – Drei Wappen, Pod Třemi Znaky – Brombeerriegel, Ovčí Vrch – Hochstrasse, Starý Spálenec – Prennetriegelweg/Prennet, Všeruby - Gaishof).⁹² Propustnost se tedy během 20 let několikanásobně zvýšila. Hraniční efekt se postupně měnil na koexistenční, od roku 2004 můžeme hovořit o efektu kooperačním, v současné době o integračním.

⁹¹ JČU v Českých Budějovicích, Universität Passau: Region vermitteln über Grenzen – Historisch-didaktische Bausteine für den Unterricht [online]. Cit. 20. 4. 2012. Dostupné z: <http://www.onlinemodule.eu/index.php?menu=36&PHPSESSID=df4a39d9ccb4d23f93415595286c7228>

⁹² Sdělení Ministerstva vnitra č. 373/2008 Sb. o vyhlášení seznamu hraničních přechodů a rozsahu jejich provozu.

5 VÝZKUMNÁ ČÁST – VLIV HRANICE NA IDENTITU OBYVATEL

Výzkum v terénu proběhl v pátek, 6. 4. 2012 v Domažlicích. Bylo osloveno přibližně 50 náhodně vybraných respondentů, více než polovina, převážně lidé středního věku, odmítli s omluvou, že spěchají. Nakonec v terénu proběhlo 17 rozhovorů s náhodně vybranými respondenty, především staršího a středního věku. Zbývajících 5 rozhovorů proběhlo elektronickou formou skrze známého, který v Domažlicích dlouhodobě pobývá.

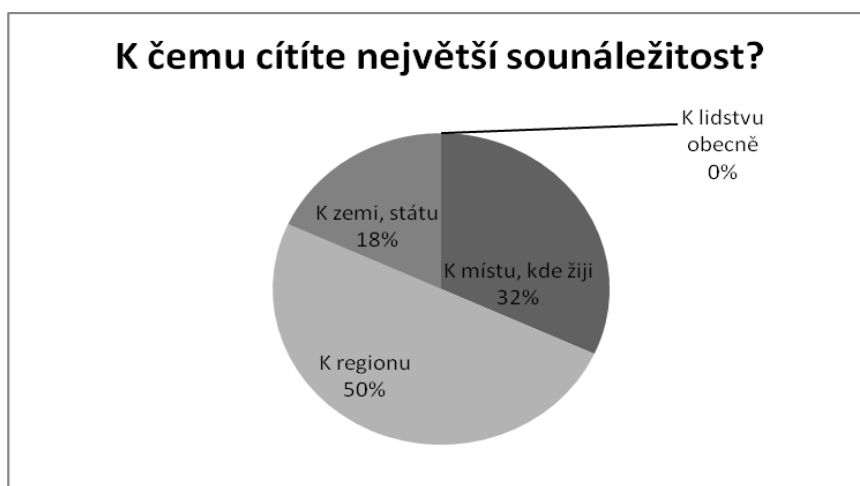
Rozhovor byl polostrukturovaný, obsahoval 5 tematických celků, které se částečně mezi sebou prolínají. Obsahoval otevřené otázky, uzavřené a 4 otázky pro statistické účely. Z uzavřených otázek se jednalo především o výčtový typ otázek, kdy si respondent mohl vybrat více možností. Celkem bylo podáno přibližně 35 otázek, počet se lišil v závislosti srozumitelnosti kladených otázek nebo nejasného pochopení odpovědi, popřípadě důvodů rozvedení odpovědi, např. bližšímu vysvětlení. Rozhovor trval přibližně 10 minut, opět záleželo na vůli, ochotě a časových možnostech respondentů.

Rozhovoru se celkem zúčastnilo 22 respondentů, z toho 10 mužského pohlaví a 12 ženského. Nejmladšímu respondentovi bylo 20 let, nejstaršímu 82 let. Z věkového hlediska byl zkoumaný vzorek rozdělen na 3 skupiny: mladší respondenti (vymezené rozpětí 18 – 35 let), respondenti ve středním věku (35 – 55 let) a starší respondenti (55 a více let). Skupina mladších respondentů obsahuje 9 členů ve věkovém rozpětí od 20 – 35 let. Stejný počet členů obsahuje i skupina starších respondentů, kteří tvoří věkový rozptyl od 59 do 82 let. Nejméně početnou skupinu respondentů ve středním věku tvoří 4 členové ve věkovém rozpětí 40 – 48 let. Podle zaměstnání uvedlo 5 respondentů, že jsou důchodci, 13 respondentů se označilo jako zaměstnanec, sdělení konkrétního zaměstnání záleželo na vůli respondenta, a 4 respondenti byli studenti. Jako nejvyšší dosažené vzdělání uvedli 3 respondenti vzdělání základní, 7 respondentů dosáhlo vzdělání středního odborného

nebo vyučení, 9 respondentů dosáhlo středoškolského vzdělání a 2 respondenti dosáhli vysokoškolského vzdělání. Znalost cizího jazyka alespoň na konverzační úrovni uvedlo 16 lidí, kteří ovládají němčinu (11 lidí) a angličtinu (6 lidí). Dva lidé uvedli, že uměli rusky, ale už dlouho jazyk nepoužili, a 4 lidé uvedli, že neznají žádný cizí jazyk.

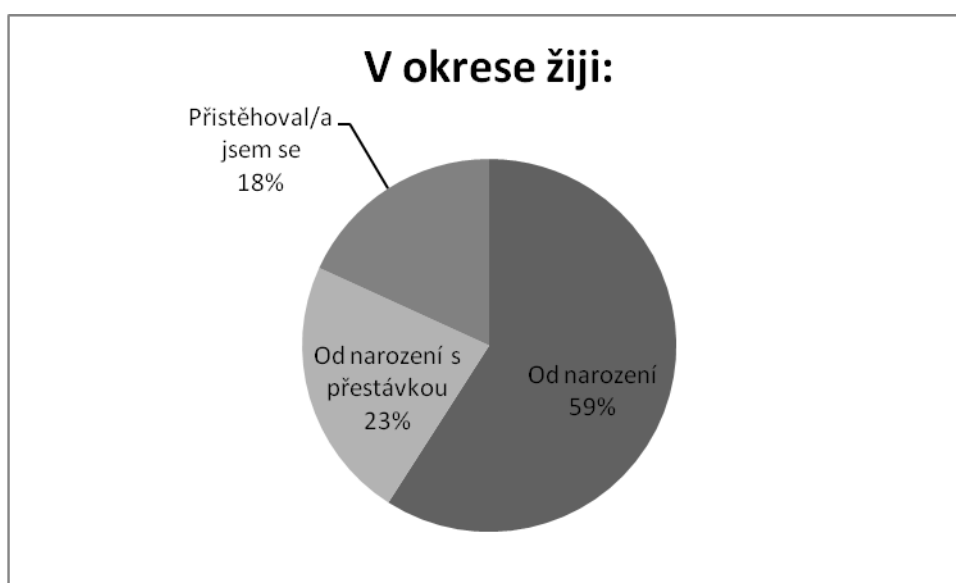
5.1 Vztah k regionu

Dalším zkoumaným aspektem regionální identity byl vztah k regionu, který se zjišťoval pomocí 8 otázek. První otázka se týkala sounáležitosti, kdy respondenti měli odpovědět, k jaké nabídnuté kategorii pociťují největší sounáležitost. Na výběr byly možnosti: k místu, kde žijí; k regionu; k zemi, státu; k Evropě, lidstvu obecně. Na výsečovém grafu je znázorněn podíl odpovědí. Polovina respondentů odpověděla, že největší sounáležitost pociťují k Domažlickému nebo jinak Chodskému regionu. Zhruba třetina respondentů pociťuje největší sounáležitost k místu, kde žije. Necelá pětina respondentů se nejvíce cítí být Čechy. Nikdo z dotázaných respondentů se necítí být součástí nějakého většího celku, necítí se být Evropany nebo světoobčany. Nutno však podotknout, že ohledně této otázky respondenti dlouho rozmýšleli nad možnostmi, jak odpoví. Nezřídka zmiňovali, že příslušnost k místu, kde žijí, nebo k regionu u nich splývá s příslušností k České republice nebo českému národu. Popřípadě, že záleží na úrovni, ve které se o vztahu sounáležitosti baví. Například v rámci okresu Domažlice jsou Poběžovičáci, v rámci České republiky se vymezují jako Domažličáci nebo Chodové, v zahraničí jako Češi.

Graf 4. Vlastní výzkum

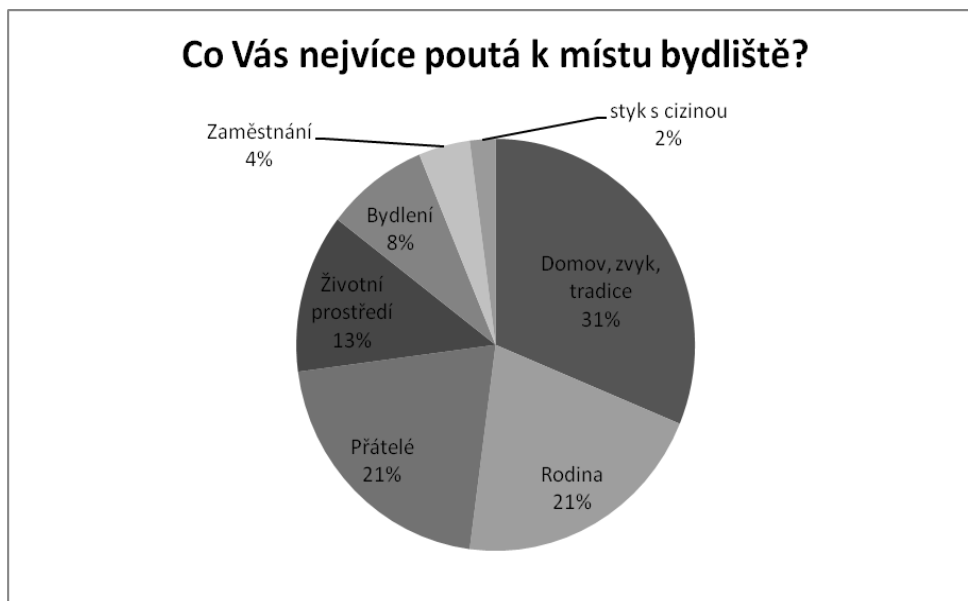
Další otázka zjišťovala délku pobytu v okrese. Zhruba tři pětiny dotázaných v okrese prožila na okrese celý svůj život. Lehce přes pětinu dotázaných uvedlo, že část svého života strávili mimo okres, necelá pětina dotázaných respondentů se do okresu přistěhovala. Je zajímavé, že ze čtyř „přistěhovalců“ byli tři respondenti staršího věku, kteří přišli do okresu ve velmi raném věku (4 roky, 6 a 10 let), a přesto sami sebe označují za přistěhovalce.

Graf 5. Vlastní výzkum.

V další otázce měli respondenti označit, co je nejvíce poutá k místu bydliště. Respondenti odpovídali volně, mohli podat více odpovědí, avšak jejich odpovědi se dají shrnout do sedmi kategorií. Nejčastěji byla

udávána kategorie domov, ve které byly zahrnuty i významy jako zvyk a tradice. Následují dvě kategorie, které získaly stejný počet hlasů, tedy rodina a přátelé. Po nich pak následují kategorie životní prostředí, která v sobě zahrnuje pojmy jako krásná příroda, krásné okolí. Kategorie bydlení získala 4 hlasy, dvakrát respondenti uvedli zaměstnání a pouze jednou styk s cizinou.

Graf 6. Vlastní výzkum.

Hodnocením jako ve škole měli dotázaní respondenti vyjádřit svoji spokojenost se životem v regionu. Polovina respondentů označila svoji spokojenost známkou 2, z toho dva respondenti známkou 2-. Čtyři respondenti svoji spokojenost označili známkou 1, šest respondentů známkou 3 a jedna respondentka, 59 let, známkou 5. Výsledná známka, jež je hodnotou aritmetického průměru, činí 2,23. V učitelském žargonu bychom tedy spokojenost se životem, na základě odpovědí respondentů, označili jako „dvě a fousek“ nebo „dvě a malé mínus“.

Všichni respondenti bez výjimky se zajímají o dění v okrese. Zdrojem informací je především místní tisk. Na otázku, zda jsou do dění na okrese respondenti sami zapojení, jich sedm odpovědělo, že ano, především v kulturní oblasti. Jeden respondent jako zaměstnanec

městského úřadu je zapojen i do dění v oblasti dopravy a v sociální oblasti.

Následovala otázka, zda respondenti znají minulost území. Nejčastější odpověď starší a střední generace byla: „*částečně ano*“ nebo „*ne tak detailně, ale celkem ano*“. Dva respondenti (78 a 66 let) ze starší generace respondentů odpověděli, že historii znají, že se o ni zajímají. Stejně tak jedna respondentka (67 let), která v této souvislosti uvedla jako koníček četbu regionální literatury, např. dílo Jindřicha Šimona Baara. Tito respondenti dovedli bez nápovědy vyjmenovat tematické okruhy: účel založení Domažlic, období husitských válek, Chodské povstání a jeho roli v národním obrození a události 20. století. Lidé, kteří uváděli odpovědi jako „*částečně ano*“ si nejčastěji pod touto otázkou vybavili téma Chodové, strážci hranic. Nejlepší znalosti tedy uváděli výše popsaní respondenti ze starší generace a respondenti z mladší generace.

Na tuto otázku navazovala další, jejíž pomocí se zjišťovalo, zda-li respondenti cítí, že nějakým způsobem navazují na odkaz předchozích generací a jak se to případně projevuje. Pouze čtyři respondenti odpověděli, že nepocítují nějakou návaznost na odkaz předchozích generací. Na doplňující otázku, jak se tato návaznost projevuje, se sešla široká škála odpovědí. Nejčastěji respondenti navazují prostřednictvím folklóru, zúčastňováním se tradičních chodských slavností a při té příležitosti nošením kroje. Dále také zmiňují, že se cítí jako „*hrdý Chodové*“, že se snaží tuto hrdost zachovávat. Respondenti splňují podmínky pro zařazení do subjektivního typu regionální identity – vědomé ztotožnění. Dva starší respondenti (78 a 66 let) uvedli, že navazují na odkaz minulých generací skrze hudbu, kdy aktivně vystupují nebo učí děti, a tím odkaz předávají dál. Mladší z této dvojice dále uvedl, že jako svůj koníček se stará o kovárnu, kde shromažďuje staré věci spojené s regionem, udržuje je, popřípadě opravuje a vyslovil politování, že mladé generaci už to příliš neříká. V souvislosti s udržováním kovárny se zmínil i o spolupráci s muzeem. Tito respondenti jsou představitelé aktivní identity z typologie subjektivních typů regionální identity.

V této souvislosti je třeba zmínit ještě výpovědi tří respondentů, respektive dvou respondentek a jednoho respondenta. První respondentka, 48 let, uvedla, že pracuje na náměstí v knihkupectví, které se nachází již mnoho desítek let v domě, kde zemřel básník Jaroslav Vrchlický.

Respondent, 35 let, uvedl, že jeho maminka pochází z chodské vesnice, takže vyrostl v prostředí, kde se na chodskou tradici velmi dbalo. Ačkoli on to podle svých slov tolik neprožívá, přeci jen, především z úcty k rodičům, se k „chodství“ hlásí.

Nejvíce zajímavý je fakt, který uvedla respondentka, 31 let. Při rozhovoru byla přítomna i její malá, asi dvouletá dcera. V odpovědi na položenou otázku o návaznosti na odkaz předků odpověděla, že se jmenuje Kozinová, že její manžel je pokrevní potomek Jana Sladkého Koziny, tedy i její malá dceruška. Takže tedy návaznost nejen duchovní nebo pomyslná, ale i krevní.

5.2 Česko – německá otázka

Další tematický okruh se týkal česko – německé otázky. Drtivá většina respondentů se shodla, že současné vztahy jsou na nejlepší úrovni od událostí druhé světové války. Ohledně ospravedlnění odsunu se opět většina respondentů shodla na jeho správnosti. Jeden respondent zastával názor, že přisouzení kolektivní viny nebylo správné, nicméně nahodil řečnickou otázku, jak by se situace v tomto případě vyvíjela dál. Dva respondenti na otázku nechtěli odpovídat.

Na otázku, zda-li by se česko – německá otázka měla nadále řešit, většina respondentů odpověděla ne nebo asi už ne, především proto, že pamětníci těchto dob pomalu vymírají. Stejně tak respondenti uváděli, že současné dobré sousedské vztahy by byla škoda poškozovat právě tím, že by se stále jitřily staré rány. Respondent, který se nedomnívá, že

přisouzení kolektivní viny nebylo správné, navrhuje, aby se obě strany omluvily.

Respondentka, 65 let: *„Ať jsou tam, kde mají být. Když už to bylo takhle udělané, tak ať se v tom už nešťourají.“*

Respondent, 78 let: *„Sousedy si nevybíráme, proto by bylo dobře žít v té nejlepší shodě. Zatím to vypadá dobře. Samozřejmě ty nejstarší generace, co zažily okupaci a ty Němčoury tady okolo, tak jsou takoví opatrnější, ale ta nová generace už se na to dívá jinak. A je to dobře!“*

Respondentka, 44 let, se zamyslela, jak by se cítila ona, kdyby se ocitla v podobné situaci: *„Já si myslím, že už nemá cenu to řešit, že už je to za námi. Ale když si vezmu, že by se něco takového přihodilo mně, že by mě někdo vyhnal z domova, tak bych to asi řešit chtěla. Když tu mají ty kořeny, domov, tak by se to asi nějak řešit mělo... Ale jak, to nevím.“*

Co se týče osobního vztahu k Německu a Němcům, až na jednu respondentku, 59 let, která vyjádřila velmi negativní vztah k Německu a odmítla odpovědět na otázku ohledně česko – německých vztahů, mají všichni oslovení pozitivní vztah. Téměř všichni respondenti podotýkali, že Němci jsou lidé jako my nebo že záleží na jednotlivcích, stejně jako třeba u Čechů.

Respondentka, 67 let: *„Někteří ti staří říkají, že některý ten vysídlený Němec byl lepší než leckterý Čech...“*

Respondent, 61 let: *„Jsou lidi dobří a špatní, záleží na jednotlivcích“*

Respondent, 29 let: *„Neutrální, nevadí mi, ani je nevyhledávám. Když projíždí a zeptají se na cestu, rád jim poradím.“*

Respondent, 78 let: *„Mám pozitivní vztah, jsou normální lidé jako my, se všema dobrýma a špatnýma vlastnostma. Ale já musím říct, že jsem poznal jen ty dobrý vlastnosti!“*

Co respondenti na Němcích nejvíce vyzdvihovali, byl jejich příslovečný smysl pro pořádek, pilnost, spolehlivost, který vnímají například v údržbě veřejného prostoru nebo během prací na společných přeshraničních projektech, jak podotkl jeden respondent. Stejně tak německou soudružnost a smysl pro kolektiv.

Respondentka, 67 let: *„To třeba v zimě, když začne padat sněh, tak oni hned vyjedou a uklízí to. To ti naši ne, těm to trvá strašně dlouho“*

Respondentka, 65 let: *„Oni jsou ohromně pracovitý národ, umí si udělat pořádek hnedle ve všem.“*

Respondent, 66 let: *„Moje máti, ta vždycky říkala, že Němci drží vždycky pohromadě, a říkala, že jak bylo západní Německo a to en dé er, tak že se spojí. A vidíte, měla pravdu. To třeba Češi tohle neumí, takhle se spojit“*

Někteří respondenti zmínili i negativní stránky chování německých návštěvníků, zejména jejich hlučnost a drzost. Zajímavé však bylo, že několik respondentů zmínilo rozdíl mezi německými příslušníky mladší generace a příslušníky starší generace. U starší generace se někteří respondenti setkali s pocity, kdy lidé v sobě uchovávali trpké pocity, ovlivněné zkušenostmi z jejich mládí a dětství, tedy válečná a poválečná léta. Jeden respondent zmínil i situaci zkraje devadesátých let, kdy se vysídlená místa navštěvovali odsunutí němečtí obyvatelé.

Respondentka, 40 let: *„... oni se tady chovají hrozně, to si u sebe vůbec nedovolí.“*

Respondentka, 25 let: *„Starší generace dává pořád znát, že jsme jen Češi, povyšují se. To nevnímám moc kladně. Ale zase ta mladší generace už to tak nevnímá.“*

Respondent, 66 let: *„V těch devadesátých letech se sem jezdili staří Sudeťáci a říkali, že tohle je naše, to jste nám vzali a to si vezmeme zpátky. Ale to už zmizelo.“*

Respondentka, 59 let, s velmi výrazně záporným vztahem k Německu a jeho obyvatelům podotkla, že: „... oni sem přijdou a myslí si, že je všechno jejich!“

Na otázku, zda se respondenti zajímají o život a události v sousední zemi, se sešly tři zhruba stejně početné skupiny odpovědí. Třetina respondentů odpověděla, že ano, další třetina informace o životě a událostech v Německu aktivně nevyhledává, ale přečte si o nich případné příspěvky v novinách nebo v televizi, třetina respondentů se o život a události v Německu nezajímá.

Respondenty většinou ani nic neodrazuje od návštěvy Německa. Jedna respondentka, 65 let, spíše ze žertu odpověděla, že nedostatek peněz především v souvislosti s nákupy, ale vítá možnost navštívit Německo formou poznávacího výletu. Jeden respondent, 35 let, odpověděl, že ho odrazuje neznalost jazyka, ale to považoval za svůj osobní nedostatek.

Věk respondentů se projevil v odpovědích na otázku, jak by se respondent postavil k možnosti v Německu žít, přičemž v pojmu žít byly obsaženy významy bydlet, studovat, pracovat, podnikat. Starší respondenti většinou s odpovědí uváděli, že jich se to už netýká. Ale i za předpokladu, že by byli mladší, by o tom pravděpodobně neuvažovali. Dva starší respondenti (muži, 78 a 66 let) podotkli, že kdyby byli mladší, tak by o tom rozhodně uvažovali, ale nyní již nedovedou posoudit, jak by se rozhodli. Jeden respondent, 61 let, by v mladším věku tuto příležitost velmi rád využil. Většina starších respondentů také uvedla, že jejich „mladí“ dojíždí do Německa za prací, popřípadě tam žijí.

Respondenti ve středním věku by o této možnosti také neuvažovali, pouze jedna respondentka, 44 let, by tuto možnost přivítala. Mladší skupina respondentů by o tom převážně uvažovala, jedna respondentka, 26 let, by tuto příležitost přivítala. Stejně tak by tuto možnost přivítal i respondent, 35 let, který vnímá neznalost německého jazyka jako překážku pro návštěvu Německa, potažmo tedy i pro možnost v Německu

žít. Pouze 2 mladší respondenti, muž, 29 let, a žena, 25 let, by o této možnosti neuvažovali.

5.3 Změny symbolizované roky 1989

Otázka pro respondenty spočívala v popsání území a života na něm před rokem 1989 a po roce 1989. O době před rokem 1989 z výpovědí respondentů vyplývá, že oblast byla poznamenána bariérovým efektem a periferní polohou (*„pohraniční oblast, to mluví za vše“*).

Respondentka, 48 let: *„Domažlice byly vojenský město, na konci světa... ta hranice tu byla znát.“*

Přítomnost hranice se vnímala každodenně, respondenti pociťovali především omezený pohyb, ačkoli jeho dopad na praktický život byl různý.

Respondentka, 67 let: *„ ... jezdila jsem za sestrou do Kubice a tam jsem musela mít propustku. Tam nepustili jen tak někoho.“*

Respondentka, 59 let: *„ ... i když se nikam nesmělo, mně to nevadilo, mne to tam stejně netáhlo.“*

Nejstarší respondenti (82 a 78 let) v odpovědi zmínili i události po 2. světové válce. Oba se shodli na tom, že skutečnost byla odlišná od obecné představy: *„no, po tý válce to tu vypadalo divoký, ale ono to tak hrozný nebylo...“*

V odpovědích na tuto otázku se velmi projevoval věk respondentů. Starší respondenti srovnávali období před rokem 1989 a po něm. Respondenti ve středním věku si uvědomovali, že v roce 1989 byli mladí, většinou okolo 20-ti let, nicméně rozdíl vnímali, zatímco nejmladší skupina respondentů přiznávala, že jejich pozornost tenkrát poutaly věci přiměřené jejich věku nebo mají informace převážně od rodičů.

Respondentka, 44 let: *„Před rokem osmdesát devět jsem byla mladá, to jsem to moc nevnímala. Ale vnímali jsme zavřené hranice, měli*

jsme málo informací, někam do určitých míst se nesmělo, to jo, to jsem vnímala.“

Respondent, 35 let: *„No, v roce osmdesát devět mi bylo dvanáct let, tak nedovedu říct. Jako kluk jsem to nevnímal, já byl spokojenej...“*

Samotná změna symbolizovaná rokem 1989 je vnímána rozporuplně. Na jednu stranu se pozitivně hodnotí možnost volného pohybu, rozvoj Domažlicka, oblast se stala atraktivnější, zvýšil se počet obchodů, kvalita služeb a zvýšilo se kulturní vyžití. Respondenti však vnímají i negativní změny. Starší lidé vnímají především růst cen běžného zboží, dále se zmiňoval vysoký podíl non-stop barů, příslušníků cizích národností a negativní jevy s tím spojené, ale i obecně jakási skepse ohledně vývoje ve společnosti, zejména v kontrastu s euforií spojenou s rokem 1989. Co se týče samotné kvality života, převažuje ve většině respondentů pocit, že se jejich každodenní životy příliš nezměnily. Pouze jedna respondentka uvedla, že období před rokem 1989 vnímala jako lepší, než období od roku 1989 do současnosti.

Respondentka, 67 let: *„Když tu byli ti komunisti, tak jsme to nechválili, ale byla tu práce. Zato dneska se dějou horší věci.“*

Respondent, 78 let: *„tak po válce tu byly iluze, že to dál bude výborný, ale přišel ten rok čtyřicet osm a na dalších čtyřicet let jsme tu žili pod komunisty. Pak přišel rok osmdesát devět, opět byly iluze, ale nakonec to skončilo zase tady v tom marasmu. Ale pořád je to pochopitelně lepší než dřív, protože teď si to způsobujeme sami, tenkrát jsme za to nemohli.“*

Respondentka, 40 let: *„Oživilo se to tu, jsou tu větší možnosti, větší kulturní dění.“*

Respondentka, 31 let: *„Město se moc nezměnilo, jen je všechno barevnější a je tu větší nabídka obchodů. I když to jen jako v rámci tady té oblasti, jinak je to pořád málo.“*

Respondent, 65 let: *„Změnilo se to tu, je to lepší, ale život je pořád stejný.“*

Respondentka, 44 let: *„Region se změnil, ale pro mě se toho moc nezměnilo.“*

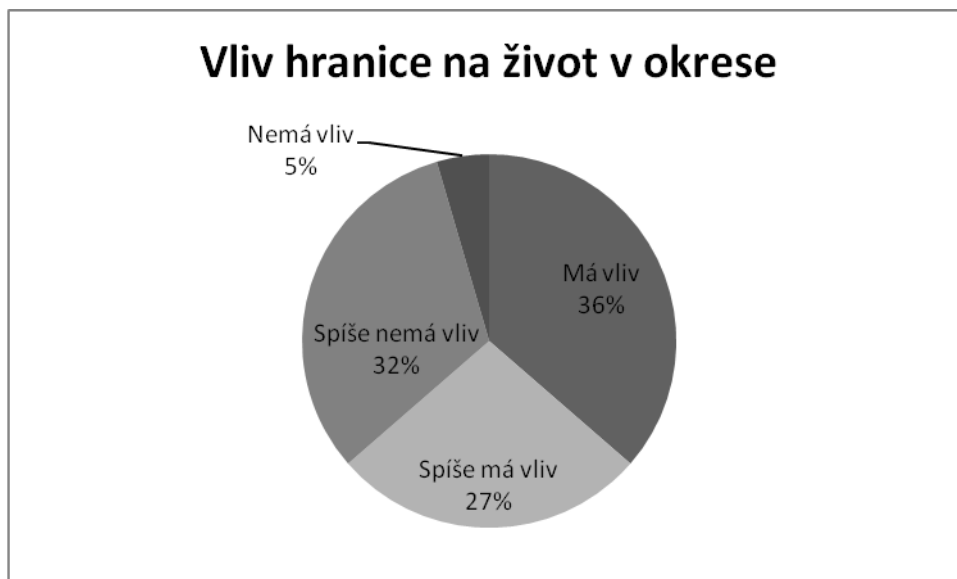
Respondent, 66 let, podal obšírnější pohled na věc, ve kterém zdůraznil i fakt, že sloužil v Pohraniční stráž: *„Tak pak přišla ta změna, ten osmdesátý devátý. Dělá se tu hodně pro město, je to takový rozkopaný, ale je to vidět. Ono to souvisí i s tím, že je lepší technika, to město se postupně vylepšuje. Ale co se týče lidí... jak bych to popsal... já třeba rád chodil do kostela na půlnoční, přestože nejsem nějak věřící nebo něco, no a když tam po tom osmdesátém devátém bylo najednou tolik lidí, co tam jinak nepáchli, tak mi bylo špatně. Nebo třeba se mi dotýká, že já sloužil tady v Pohraniční stráž, v Poběžovicích, a oni nás teď označují za zločince. Přitom tam byli obyčejní lidé, já byl na vojně a dostal jsem to rozkazem. Neuposlechnout to rozkaz, to není jen tak. A můžu ti říct, že takovou skvělou kapelu, ty lidi tam, co jsem tam ty dva roky byl, to jsem nikdy v životě nepoznal. To mě pak opravdu uráží a dotýká se mne, že prej jsem zločinec. ... Prostě zmizely takové ty srdečnější vztahy.“*

5.4 Hranice

V tomto bloku otázek se zjišťovalo vnímání míry vlivu hranice, jejího charakteru, propustnosti a charakteru pohraničí. Respondentům bylo k tomuto tématu položeno šest otázek, přičemž u čtyř z nich byly nabídnuty i odpovědi.

První otázka se týkala míry vlivu hranice. Respondenti měli vybrat jednu z odpovědí, která nejlépe podle jejich názoru vystihovala míru vlivu hranice na život zdejších obyvatel. Pouze jeden respondent si myslí, že hranice nemá vliv na život v okrese Domažlice. Následující odpovědi jsou svým podílem vyrovnané. Osm respondentů se domnívá, že hranice má

vliv, šest respondentů si myslí, že hranice spíše má vliv, sedm respondentů zvolilo možnost, že hranice spíše nemá vliv. Z poměrového hlediska vychází, že dvě třetiny respondentů považují vliv hranice na život obyvatel okresu Domažlice za silnější až silný. Zbývající část se domnívá, hranice má malý vliv na život obyvatel.

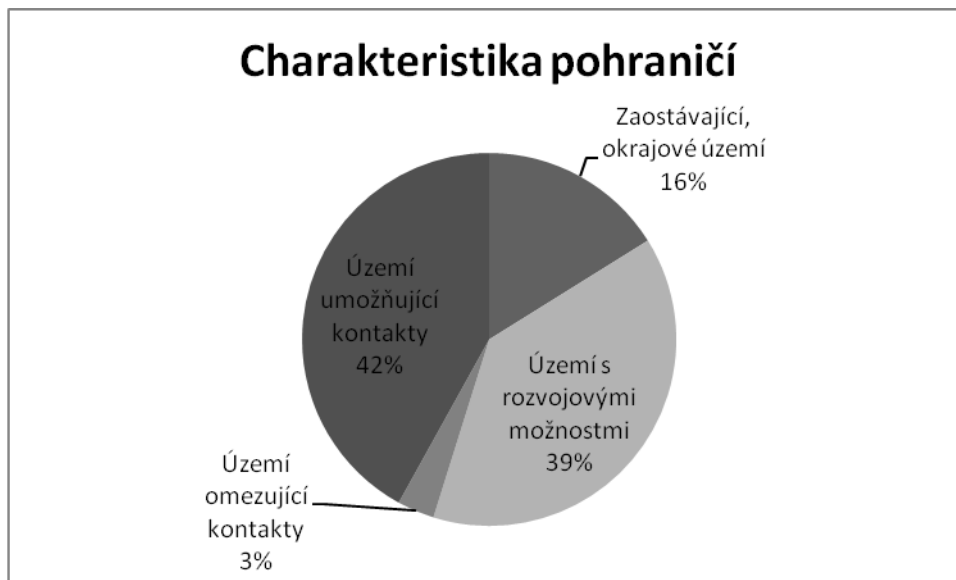

Graf 7. Vlastní výzkum.

Následující otázka se týkala charakteru hranice v okrese. Respondenti měli vybrat, která dvojice slov podle jejich názoru nejlépe vystihuje povahu domažlické části česko – německé hranice. Všichni respondenti bez většího rozmyšlení vybírali možnost „rozdíl vyspělosti“, pět respondentů ještě po zamyšlení podotkli, že hranice má v současné době také spojovací charakter. Protiklad spojovacího charakteru tvořila povaha oddělovací. Takový charakter zmiňovali respondenti v souvislosti s obdobím před rokem 1989. Stejně tak komentovali poslední možnost, kterou byla dvojice slov propustná (po roce 1989 a především v současné době) a nepropustná (před rokem 1989).

V následující otázce měli respondenti označit, která nebo které definice nejlépe podle jejich názoru vystihují slovo pohraničí. Respondenti nejčastěji vybírali dvojici definic, které pohraničí charakterizují jako území umožňující kontakty a území s rozvojovými možnostmi. Pětkrát respondenti zmínili i charakter pohraničí jako zaostalé, okrajové oblasti,

pouze jedna respondentka, 59 let, označila definici, že pohraničí je území omezující kontakty. Možnost definovat pohraničí svými slovy nevyužil žádný respondent.

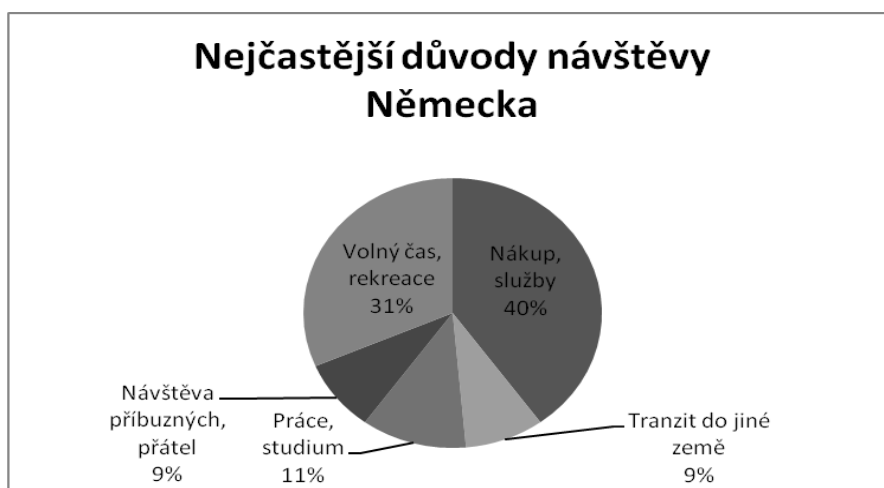

Graf 8. Vlastní výzkum

Další otázky se týkaly četnosti návštěv v sousední zemi, tedy v Německu, kudy do něho projíždějí a z jakého důvodu. Z odpovědi na četnost návštěv se nejčastěji opakovala odpověď „každý měsíc“ nebo „jednou za měsíc“. Takto odpovědělo deset respondentů. Sedm respondentů uvedlo, že Německo navštěvují každý týden. Následující odpovědi se vyskytly po jedné. Jedna respondentka (67 let) uvedla, že do Německa jezdí jen jednou za rok, na Velikonoční neděli, kdy se ve Furthu im Wald koná slavnost, při které jsou předváděni koně. Respondentka, 48 let, uvedla, že za poslední rok navštívila Německo šestkrát, respondent, 82 let, navštívil Německo za poslední rok třikrát. Jeden respondent, 29 let, také jako jediný uvedl, že z důvodu zaměstnání dojíždí do Německa každý den.

Respondenti nejčastěji překračují hranici na Folmavě, čtyřikrát zmínili i hraniční přechod Lísková a jednou Všeruby. Ze způsobu dopravy je nejběžnější přechod či přejezd vlastním automobilem, následuje vlak. Někteří respondenti zmínili i bicykl.

Jako nejčastější důvod návštěvy Německa respondenti uváděli možnost nákup, služby. Dále do sousední země jezdí lidé hodně trávit volný čas, popřípadě rekreace. Respondent, 61 let, a respondentka, 40 let, uvedli, že do Německa velmi často vyráží na kola nebo na lyže, protože je to blíže než na Šumavu. Přibližně vyrovnaný podíl na návštěvách mají důvody práce či studium, návštěva přátel nebo příbuzných a tranzit do jiné země.

Graf 9. Vlastní výzkum

5.5 Přeshraniční spolupráce, vstup do Evropské unie, vstup do Schengenského prostoru

Z tohoto bloku otázek byla respondentům položena jako první otázka, jestli ví o přeshraničních aktivitách a akcích a pakliže ano, tak v jaké oblasti. Všichni respondenti uvedli, že o nich vědí. Jako příklady se nejčastěji objevovaly kulturní akce, dále společné akce hasičských spolků, spolupráce mezi partnerskými městy, česko – německá setkávání apod. O akcích se respondenti většinou dozvídají z místního tisku.

Co se týče účasti v konkrétních projektech přeshraniční spolupráce, což byla následující otázka, tak nejčastěji se lidé zúčastňují především kulturních akcí, tři respondenti (78 let, 66 let a 35 let) se do dění i aktivně zapojují skrze hudební akce. Téměř polovina lidí však uvedla, že se akcí nezúčastňuje nějak pravidelně.

Otázka, jestli lidé znají a dovedou vysvětlit pojem Euroregion Šumava, měla za úkol zjistit povědomí respondentů o této institucionální formě regionální spolupráce. Respondenti většinou pojem Euroregion Šumava znali, především z místních novin, ale vysvětlit ho dovedli jen někteří. Přesnější definici, tedy přeshraniční spolupráce obcí a organizací, která má za úkol rozvoj a prezentaci regionů, se nejvíce přibližovali respondenti mladší generace. Respondenti střední a starší generace většinou podávali obecné vysvětlení jako česko – německá spolupráce, popřípadě pouze spolupráce. Stejně tak většina respondentů si nebyla jistá, zda okres Domažlice je součástí Euroregionu Šumava nebo ne.

Následující otázka se týkala přínosu vstupu České republiky do Evropské unie na domažlický okres. Respondenti nejčastěji zmiňovali čerpání dotací, které vnímají především v souvislosti s rozvojem regionu. Jako příklady respondenti uváděli zkrášlení regionu, opravy budov, budování cyklostezek a obecně rozvoj cestovního ruchu, rozvoj kultury a ochrany životního prostředí. Tyto klady respondenti vyjmenovávali, i když jich samotných se vstup nijak nedotkl. Někteří respondenti se zamysleli i nad obecnějším přínosem, kdy především pozitivně hodnotili zapojení České republiky do evropských struktur.

Respondent, 78 let: *„To byl dobrej krok. Vyplatí se to především finančně, ale dobré je i to, že jsme součástí Evropy. Kdybychom chtěli být mimo, bylo by to asi hodně těžký.“*

Ovšem někteří respondenti příliš kladně vstup do Evropské unie nehodnotí nebo si uvědomují i negativní stránky.

Respondentka, 65 let: *„Já si myslím, že s tím vstupem nastaly i problémy. Především z hlediska výrobků. Jako je dobře, že máme větší výběr, i třeba z hlediska kvality, ale myslím, že někdy je ten trh až zbytečně moc přesycený.“*

Respondentka, 44 let: *„Celkově to asi moc přínosné nebylo, teda aspoň tady pro tu oblast. Město se díky penězům zvedlo, to jo, ale*

obyčejní lidé to mají těžší. Třeba já, když nemám pořádné vzdělání, tak z hlediska práce to mám těžké, venku práci neseženu. Proto to hodnotím negativně. No, ale záleží taky hodně na lidech.“

Respondent, 66 let: *„Vstup určitě přínosný byl, ale nese to s sebou i spoustu problémů. Především se mi nelíbí taková ta neprůhlednost těch dotací. Třeba tady byly dotace na tu čistou Berounku, to se jim povedlo, celkově to životní prostředí. Ale po nějaké době se zjistilo, že prý ty dotace šly některým lidem do kapsy, že to nebylo všechno jen na ten projekt. A to se mi nelíbí, to by se mělo zlepšit.“*

Respondent, 35 let: *„Já tohleto moc neuznávám. Ta Evropa se nikdy nespojí. Ale je pravda, že ty finance mají velký vliv.“*

Pod pojmem Schengen nebo schengenský prostor si lidé nejčastěji představili možnost cestování za hranice a po Evropě „na občanku“, což byla nejtradičnější odpověď. Někteří ji pak doplňovali i konstatování, že jsou otevřené a volně průjezdné hranice. Pouze tři respondenti odpověděli, že se jedná o území, kde platí společná pravidla pro cestování a pohyb zboží.

Daleko pestřejší byla škála odpovědí na otázku, jaký dopad měl vstup do Schengenského prostoru na domažlický okres. Jako největší přínos respondenti hodnotili volný pohyb osob, což ulehčilo situaci především lidem dojíždějícím za prací do Německa. Ovšem respondenti zmiňovali i negativa. Jako nejzávažnější označovali fakt, že se v domažlickém okrese po vstupu do Schengenského prostoru rozmohla drogová kriminalita, spojená především s občany vietnamského původu. Nastal také růst non-stop barů a heren, které nahrazují kamenné obchody v centru města a které vlastní občané vietnamského původu

Respondent, 61 let: *„Ten vstup dopad měl. Ty dopady jsou různé. Ty kladný třeba možnosti práce, který jsou větší. No a ty negativní, to je především ta kriminalita, která se tu rozšířila, rozšiřuje se to přes hranice a Němcům se to nelíbí.“*

Respondent, 35 let: *„Nějakej veľkej přínos to nemělo. Odpadly ty kontroly, který přeci jen k něčemu byly dobrý. Ty by asi měly trochu bejt, aby se tomu zamezilo.“*

Respondentka, 67 let: *„Pro mě jako pro důchodce, už to žádnéj dopad nemá. Třeba můj syn, tak ten pracuje v Německu, ten si pochvaluje, že už nemusí čekat na tý hranici.“*

Dva respondenti, respektive respondent, 66 let, a respondentka, 31 let, v souvislosti se vstupem do Evropské unie i do Schengenského prostoru zmínili růst nájmu v Domažlicích.

Respondent, 66 let: *„Jo a ještě ti něco povím. Tady jsou strašně velký nájmy, likvidační. Oni si mysleli, že když budeme v tý Unii, že sem všichni budou jezdit, tak nasadili strašně velký nájmy. Jenže ono to tak slavný nebylo, tak ty obchůdky postupně mizely a nahrazovali je ti Vietnamci. Jenže ani oni už to pomalu neutáhnou.“*

Respondentka, 31 let: *„Jsou tu velký nájmy. Jako ještě to jde, ale pro některý lidi už to začíná být docela problém. Třeba když jsou sami a nemají dobře placenou práci.“*

5.6 Shrnutí

Výsledky kvalitativního výzkumu už ze samotné jeho povahy nelze považovat za obecně platné pro celou oblast. Jedná se o subjektivní názory respondentů na dané otázky. Na základě četnosti podobných znaků se pak hledají vzorce a obecné hypotézy, které se pro celkový a obecný obraz zkoumané problematiky ověřují výzkumem kvantitativním. Dalším aspektem, který je třeba při analyzování brát v úvahu, že výzkum proběhl v centru okresu, v tomto případě v Domažlicích, výpovědi respondentů tedy nemusí být obecně platné pro obyvatele jiných částí okresu, např. pro obyvatele Horšovského Týna.

Obyvatelé okresu Domažlice mají vybudované silné vazby k regionu. Tato vazba je vytvářena a posilována především v nejbližším okruhu rodiny a přátel. Velmi silný vliv však má i region samotný, především prostřednictvím bohaté historie a kultury, obojí spojuje pojem Chodsko a Chodové. Obyvatelé v sobě nesou pocit hrdosti, že žijí na území se slavnou historií a především starší obyvatelé považují za čest, když mohou různými způsoby navazovat na odkaz předchozích generací. Návaznost se nejčastěji projevuje skrze folklór ve všech jeho rozmanitých podobách. Nejčastěji svoji příslušnost dávají na odív skrze hudbu, nošením tradičního kroje při místních slavnostech s dlouhověkou tradicí. Mladší generace už nemá příliš silnou potřebu svoji příslušnost veřejně prezentovat, čehož starší generace litují. Z hlediska subjektivních typů regionální identity se většina respondentů dá označit vědomě ztotožněné s regionem. Dva respondenti (78 let, 66 let) se dají označit za osoby s aktivní identitou (lokální patrioti), protože splňují podmínky pro toto označení – silná vazba k regionu, dobrá znalost historie území a širšího okolí a aktivní účast na dění v okrese (hudba, spolupráce s muzeem a udržování kovárny s předměty vztahujícími se k regionu).

Z hlediska kvality života označují region za velmi dobrý pro život. Nejpřitažlivější vlastnosti regionu je právě bohatá minulost a kulturní vyžití, postupný rozvoj oblasti, dále pak příroda a poloha blízko hranice, která souvisí s rozvojovým potenciálem oblasti a funkcí regionu jako kontaktního území. Lepší hodnocení regionu sráží nedostatek pracovních příležitostí, vysoké nájemy, stále přetrvávající znaky perifernosti a negativní vlivy spojené s blízkostí hranice, především v poslední době rozšířená drogová kriminalita.

Jak již z uvedeného textu vyplývá, blízkost a vliv hranice ovlivňuje život obyvatel, respondenti však odlišně pociťují míru vlivu. Převažuje však vnímání silnějšího vlivu hranice. Hranici lidé charakterizují jako rozdíl vyspělosti mezi domácím (domažlickým) regionem a sousedním (bavorským) regionem. Bavorský region převyšuje zkoumaný domažlický region především v kvalitě služeb a v současné době výhodnějšími

cenami zboží. Další složkou vlivu hranice je její propustnost, která má velký vliv na život obyvatel. Především z důvodu, že nic již neomezuje možnost vycestovat za hranice, jíž obyvatelé využívají. Nejčastějším důvodem pro překračování hranice jsou nákupy a služby, díky již zmíněné kvalitě a v poslední době neutuchající diskuzí nad kvalitou a cenami zboží, prodávaného v Česku. Dalším důvodem je trávení volného času a rekreace. Ze zkoumaného vzorku respondentů pouze jeden dojížděl do Německa pravidelně za prací. Nicméně ze zprostředkovaných odpovědí, kdy především starší respondenti se zmiňovali o svých potomcích, můžeme předpokládat, že značná část obyvatel dojíždí do sousední země do zaměstnání. Četnost přechodu hranice ostatními obyvateli se pohybuje převážně v rozmezí jednou za týden, jednou za měsíc.

Propustnost hranice je v úzké souvislosti se zařazením České republiky do tzv. Schengenského prostoru. Tato skutečnost se projevuje v životě respondentů jako možnost cestování „na občanku“, což respondenti hodnotí jako kladný dopad. Jak ostatně vyplývá z využívání možnosti navštěvovat sousední zemi. Negativní dopad vidí především v rozšíření drogové kriminality, což v jejich vnímání snižuje atraktivitu regionu.

Přeshraniční spolupráce souvisí s existencí hranice a díky především bohatému kulturnímu vyžití o ní respondenti věděli. Avšak ohledně její organizace je povědomí respondentů mlhavé, většinou pohybující se na úrovni formálních sdružení, např. hasičské spolky, nebo na úrovni obcí – partnerské město Domažlic – Furth im Wald. Ohledně zastřešení přeshraniční spolupráce nějakým vyšším celkem uváděli obecně Evropskou unii nebo dotace Evropské unie. Přestože pojem Euroregion Šumava znali, většina respondentů nedovedla vyjádřit jeho funkci nebo způsob projevování. Stejně tak většina respondentů nedovedla říct, zdali je okres Domažlice do této institucionální formy přeshraniční spolupráce zapojen. Což je v kontrastu s uvedeným zájmem o dění v okrese. Nabízí se zde otázka, zdali je propagace euroregionu

dostatečná, nebo zdali to souvisí s geografickou polohou Domažlic, které se obecně zařazují do oblasti Českého lesa.

Společenské změny symbolizované rokem 1989 podle respondentů zasáhly výrazně do života oblasti. Období před rokem 1989 mají spojené s omezeným pohybem nejen přes hranici, ale i v rámci regionu. Region vnímali jako okrajový, periferní, na okraji zájmu. Změna v roce 1989 přinesla svobodu pohybu nejen v rámci regionu, ale za hranice, na západ. Samotný okres a město Domažlice se po tomto datu začal rozvíjet, zvelebovat, stal se atraktivnějším místem pro život, rozvíjela se také kultura. Zde se dá přisuzovat vliv přeshraniční spolupráci a podle odpovědí respondentů i vstupu České republiky do Evropské unie. Respondenti zmiňovali i negativní dopady této změny. Zdražování zboží a služeb, růst nájmů a zhoršení společenských vztahů. Obecně se dá usoudit, že současný stav nenaplňuje euforické vize krátce po roce 1989.

Česko – německé vztahy jsou podle respondentů na nejlepší úrovni od 2. světové války. Otázka vysídlení už pomalu ztrácí na aktuálnosti, především z důvodů vymírání očitých svědků. Vztah k Německu a k Němcům je v drtivé většině pozitivní. V hodnocení německých občanů se objevovaly obecně zažitá stereotypy, které jsou s Němci spojeny, tedy na jedné straně pečlivost a spolehlivost, na druhé straně sklony k obtěžujícímu chování a povýšenosti. K možnosti realizovat se v sousední zemi jsou obecně otevřeni mladí lidé. V odpovědích na tuto otázku hrál roli věk respondentů.

6 ZÁVĚR

Diplomová práce si kladla za cíl teoreticky a prakticky popsat změnu průchodnosti hranice v okrese Domažlice za okolností společenských změn v roce 1989, vstupem České republiky do Evropské Unie a Schengenského prostoru, prozkoumat vliv změn průchodnosti hranice na identitu obyvatel sledovaného území a závěry přispět do problematiky pohraničí přehledem o současném stavu a vlivu hranice na identitu obyvatel okresu Domažlice.

V první části se na základě prostudované literatury vymezuje teoretický rámec hranice a jejího vlivu, ve druhé části se stejným způsobem uchopuje identita, konkrétně její regionální dimenze. Teoretické uchopení těchto témat je nezbytné pro výzkum, ve kterém se aplikují teoretická východiska na zkoumaný předmět. Třetí část obsahuje základní geografickou charakteristiku sledované oblasti, již byl okres Domažlice. V této části je zařazena aplikace teoretických poznatků o hranici na sledovanou oblast, která popisuje vývoj hranice, její momentální stav a zařazení okresu do typologie českého pohraničí. Čtvrtá část se věnuje výzkumu, který proběhl ve sledované oblasti, a rozebírá jeho jednotlivé složky. Souhrn zjištěných poznatků se nachází v závěru čtvrté části.

První cíl, popsat změnu průchodnosti hranice v okrese Domažlice za okolností společenských změn v roce 1989, vstupem České republiky do Evropské Unie a Schengenského prostoru byl naplněn. Česko – bavorská hranice, která je součástí okresu Domažlice, se s rokem 1989 začala měnit. Původně uzavřená hranice se na začátku devadesátých let začala postupně otevírat. Proces urychlil vstup České republiky do Evropské unie a byl dovršen zařazením České republiky do Schengenského prostoru, kdy hranice se stala plně propustnou. Tento stav vyjadřuje počet hraničních přechodů v okrese. Před rokem 1989 zde existoval pouze jeden hraniční přechod, v současné době se na území okresu nachází čtyři hraniční přechody silniční, jeden železniční a deset

turistických. Se změnou hranice a její průchodnosti se měnilo i přilehlé území. Původně uzavřená a nepřístupná oblast, kde se projevoval bariérový a periferní efekt, znovu získala svoji přirozenou kontaktní a tranzitní funkci, která se projevuje zapojením do evropské integrace v rámci euroregionů skrze Euroregion Šumava.

Druhým cílem bylo prozkoumat vliv změn průchodnosti hranice na identitu obyvatel sledovaného území. Cíl byl splněn formou kvalitativního výzkumu ve sledované oblasti. Proběhl formou rozhovorů a přinesl následující zjištění. Regionální identita obyvatel Domažlicka je velmi silná, založená především na historii území a folklóru. Hodnocení kvality života se dá označit jako velmi dobré. Atraktivnost regionu zvyšují bohatá minulost a kultura, postupný rozvoj oblasti a potenciál, zachovalá příroda a blízkost hranice. Nižší atraktivitu regionu způsobuje nedostatek pracovních příležitostí, vysoké nájemné a negativní vlivy spojené s přítomností hranice, především drogová kriminalita. Přítomnost hranice se v životě obyvatel projevuje, převažuje vnímání větší míry jejího vlivu a označuje se za asymetrickou. Průchodnost hranice je hojně využívána, především za účelem nákupu, služeb a trávení volného času. Dá se předpokládat, že má vliv i na pracovní příležitosti, avšak výzkum toto tvrzení nijak nepotvrdil. Vnímání společenských změn souvisejících s rokem 1989 se vnímá kladně především z hlediska dopadu na region, který se zvedl. Rozporuplně je hodnocen dopad na život obyvatel, který autor označuje jako střízlivě kladný. Zapojení do evropských integračních struktur je vnímáno kladně, především vstup do Evropské unie, který znamenal příliv financí a rozvoj regionu. Méně kladně je vnímán vstup do Schengenského prostoru, především kvůli drogové kriminalitě a jejím dopadu na region. Zápor však přebíjí praktický dopad na obyvatele, kteří mohou libovolně překračovat hranice bez administrativních průtahů. Přeshraniční spolupráce je vnímána v souvislosti se vstupem do Evropské unie, dotacemi. Povědomí o její organizaci se pohybuje spíše na úrovni jednotlivých sdružení nebo obcí. Vnímání německého souseda je kladné,

česko – německé vztahy jsou považovány za nejlepší za dobu od konce 2. světové války.

Třetím cíl byl taktéž naplněn. Popis domažlické části česko – bavorské hranice přispívá do celkového přehledu česko – bavorské hranice v současném stavu. Výsledky kvalitativního výzkumu, už ze samé povahy výzkumu, přinášejí podnět pro ověření na větším množství respondentů. Zároveň některé závěry se mohou stát inspirací pro nový výzkum, který zaplní další pole v rozmanité mozaice témat souvisejících se zkoumáním hranice.

7 SEZNAM LITERATURY

Balek, P. Regionální identita a sociální potenciál regionu. In: Kolektiv autorů. Sociální potenciál průmyslových regionů a možnosti jeho zjišťování. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2008, s. 93 – 104. ISBN 978-80-7414-098-3.

Balek, P. Některé aspekty regionální identity v pohraničí. In: Kolektiv autorů. Přeshraniční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky I. díl. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2005, s. 88 – 103. ISBN 80-7044-722-2.

Berger, P., Luckmann, T. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.

ČSÚ. Historický lexikon obcí I. díl. Praha: ČSÚ, 2006. ISBN 80-250-1310-3

ČSÚ: Postavení venkova v Plzeňském kraji. Plzeň: ČSÚ, 2009. ISBN 978-80-250-1936-8

ČSÚ: Statistická ročenka Plzeňského kraje 2011. Plzeň: ČSÚ, 2011. ISBN 978-80-250-2116-3

ČSÚ: Předběžné výsledky SLDB 2011 – Plzeňský kraj. Praha: ČSÚ, 2012. ISBN 978-80-250-2149-1 ISBN 978-80-250-2116-3.

Dokoupil, J. Teoretické přístupy k problematice pohraničí s aplikací v česko – bavorském prostoru. In: Geografie: sborník České geografické společnosti. ISSN 1212 – 0014. Roč. 105, č. 1, s. 10-18.

Dokoupil, J. Hranice a hraniční efekt. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol. České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Praha: Academia, 2004, s. 47 - 58. ISBN 80-200-1051-3.

Dokoupil, J. Typologie českého pohraničí. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol. České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Praha: Academia, 2004, s. 137 – 147. ISBN 80-200-1051-3.

Dokoupil, J. Otevření česko – bavorské hranice jako předpoklad rozvoje regionu. In: Dokoupil, J. a kol. Život v česko – bavorském pohraničí – příroda, lidé, památky. Plzeň: ZČU v Plzni, 2011, s. 4 – 7. ISBN 978-80-261-0079-9.

Havlíček, T. Teorie vymezení pohraničí. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol. České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Praha: Academia, 2004, s. 59 - 66. ISBN 80-200-1051-3.

Hostýnek, J., Tolasz, R. Podnebí. In: Kolektiv. Český les – příroda, historie, život. Praha: Baset, 2006, s. 78 - 105. ISBN 80-7340-065-0.

Chromý, P. Teoretický vstup do problematiky. In: Jeřábek, M. Geografická analýza pohraničí České republiky. Praha, Ústí n. Labem: Sociologický ústav AV ČR, 1999, s. 16 - 30.

Chromý, P. Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M.: Geografie na cestách poznání. Sborník příspěvků k šedesátinám Ivana Bičíka. Praha: PŘF UK, 2003, s. 163-178.

Jeřábek, M. Typologie českého pohraničí na pozadí teoretických přístupů a reálné situace. In: Přeshraniční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky II. díl. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2005, s. 9 – 33. ISBN 80-7044-721-4

Jílek, T. Dějiny. In: Kolektiv. Český les – příroda, historie, život. Praha: Baset, 2006, s. 354 – 396. ISBN 80-7340-065-0.

Jílek, T. Památky v česko – bavorském pohraničí a jejich využití pro cestovní ruch In: Dokoupil, J. a kol. Život v česko – bavorském pohraničí – příroda, lidé, památky. Plzeň: ZČU v Plzni, 2011, s. 34 – 49. ISBN 978-80-261-0079-9.

Kopp, J. Neživá příroda. In: Dokoupil, J. a kol. Život v česko – bavorském pohraničí – příroda, lidé, památky. Plzeň: ZČU v Plzni, 2011, s. 8 – 17. ISBN 978-80-261-0079-9.

Matušková, A. Obyvatelstvo a trh práce v česko – bavorském pohraničí Plzeňského kraje. In: Život v česko - bavorském pohraničí: příroda, lidé, památky. Plzeň: ZČU v Plzni, 2011, str. 28 - 33. ISBN 978-80-261-0079-9.

Suda, J. Geomorfologie. In: Kolektiv. Český les – příroda, historie, život. Praha: Baset, 2006, s. 26 – 40. ISBN 80-7340-065-0.

Tesař, M. Hydrologie. In: Kolektiv. Český les – příroda, historie, život. Praha: Baset, 2006, s. 59 – 74. ISBN 80-7340-065-0.

Zich, F., Houžvička, V. a kol. Kdo žije v pohraničí. Ústí n. Labem: Soc. ústav AV ČR, 1996. ISBN 80-85950-18-9.

Zich, F. Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí. In: Houžvička, V., Novotný, L. Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Praha: Soc. ústav AV ČR, 2007, s. 49 – 64.

7.1 Elektronické zdroje

Roubal, O. Když se řekne identita... Regionální identita (III. část) [online]. Cit. 12. 4. 2012. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115>

ČSÚ: Charakteristika okresu Domažlice [online]. Cit. 1. 4. 2012. Dostupné z: <http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/domazlice1>

ČSÚ: Vybrané ukazatele za okres Domažlice – časová řada [online]. Cit. 18. 4. 2012. Dostupné z: <http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/domazlice1>

Euroregion Šumava: Co je euroregion [online]. Cit. 17. 4. 2012. Dostupné z: <http://www.euregio.cz/euregio/index.php?page=30&lang=cz&sm=1>

JČU v Českých Budějovicích, Universität Passau: Region vermitteln über Grenzen – Historisch-didaktische Bausteine für den Unterricht [online]. Cit. 20. 4. 2012. Dostupné z: <http://www.onlinemodule.eu/index.php?menu=36&PHPSESSID=df4a39d9ccb4d23f93415595286c7228>

MPSV: Statistiky nezaměstnanosti, březen 2011 [online]. Cit. 13. 4. 2012. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/mes>

MPSV: Průměrná míra nezaměstnanosti od roku 1997 [online]. Cit. 13. 4. 2012. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/casove_rady

Oficiální web města Domažlice: Ratingové zhodnocení mikroregionu [online]. Cit. 7. 4. 2012. Dostupné z: <http://www.domazlice.info/pro-investory/ratingove-hodnoceni-mesta/>

Plzeňský deník: Trať Praha – Mnichov by se mohla stát koridorem [online]. Cit. 1. 4. 2012. Dostupné z http://domazlicky.denik.cz/zpravy_region/trat-praha-mnichov-by-se-20120203.html

8 SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ

Obr. 1. Česko – bavorské pohraničí

Obr. 2. Regiony NUTS II v ČR

Obr. 3. Pohraničí podle dosídlení

Obr. 4 Komplexně-geografická typologie pohraničí

Obr. 5. ČR a euroregiony

Obr. 6. Dimenze regionální identity

Graf 1. Vývoj počtu obyvatel na území ČR 1869 – 2011

Graf 2. Vývoj počtu obyvatel na území okresu Domažlice 1869 – 2011

Graf 3. Dynamika obyvatelstva v okrese Domažlice v rozmezí 2000 – 2010

Graf 4. K čemu cítíte největší sounáležitost?

Graf 5. V okrese žijí?

Graf 6. Co Vás nejvíce poutá k místu bydliště?

Graf 7. Vliv hranice na život v okrese

Graf 8. Charakteristika pohraničí

Graf 9. Nejčastější důvody návštěvy Německa

9 RESUMÉ

This thesis concerns the influence of boundaries on the identity of residents. Three objectives were set - describe the nature of change in relation to boundary changes in 1989, joining the EU in 2004 and joining the Schengen area in 2007. Explore the influence of boundary changes on the identity of the population. Contribute their findings to the problems of the border. All targets were met.

The work consists of two parts, theoretical and research understanding of the problem, which verified the conclusions made based on the study of literature.